

SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

| ÅRGANG | 33 | NR. 1 | 2022 |

TEMA:

**Fra vugge
til grav**

Ung

Voksen

Alderdom

MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
4 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 585,- pr. år.

ANNONSER

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:

Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo

TLF.: 22 42 24 00

www.slektogdata.no

REDAKTØR

Lina Bjelland Myrvoll

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Knut Sørhusbakken

E-POST:

redaksjonsleder@slektogdata.no

OPPLAG

8630

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs

07 Media

TRYKK

07 Media

07

TRYKT
I NORGE

NO - 1470

ISSN 0803-0510

SLEKT OG DATA

Medlemsblad for Slekt og Data

TEMA
Fra vugge
til grav

Ung | Voksen | Alderdom

INNHold

LEDER

- 3** Menneskelivets
tre faser

TEMA

FRA VUGGE TIL GRAV UNG LIVSFASE

- 4** Kilder til ung livsfase
8 Oldemors barndom
i Osloslumen
12 Den tyske soldat
– mein Großvater
17 Adoptivbarnet
som forsvant

VOKSEN LIVSFASE

- 22** Kilder til voksen livsfase
26 Fra Flensburg til
rikdom i Christiania
30 Fra sorg til fellesskap

ELDRE LIVSFASE

- 33** Kilder til
eldre livsfase
36 Emigrantens
tilbakeblikk
40 Avskjed med
en hedersmann

FOLKETELLING

- 44** Hva finnes i folketellingene?
46 Folketellingen 1920

FORSIDEN

Fire generasjoner ved dåp i 1902–03.

FOTO: GUSTAV BØRGEN / NORSK FOLKEMUSEUM

4

8

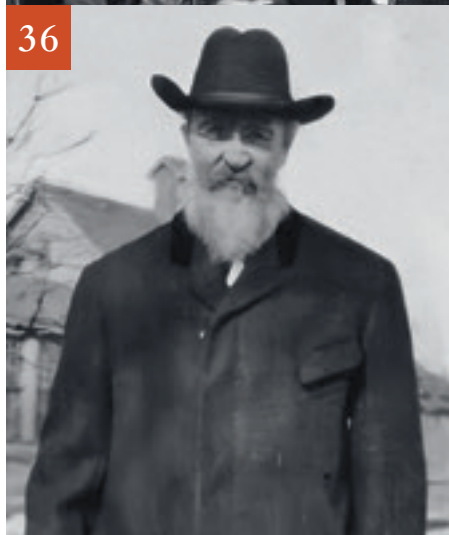
22

33

36

Menneskelivets tre faser

Man deler ofte menneskelivet i tre livsfaser: ung, voksen og alderdom. Selv om overgangene til de ulike stadiene ofte kan være utydelige og individuelle, sier det likevel noe om hvor i livsløpet en befinner seg i.

Barne- og ungdomsårene handler først og fremst om oppvekst, og innebærer avhengighet, sosialisering og utdanning. Som voksen preges livet av uavhengighet, yrkesliv og sosialt og familiemessig ansvar. Alderdom på sin side kan gå fra fornøyelige pensjonistår med mer tid til fritid og andre sysler, til avhengighet og kroppslig svekkelse.

Gjennom et helt liv etterlater man seg mange spor i arkivene, som ligger der ute og venter på oss. Både i digitale og fysiske arkiver finnes kilder som omhandler for eksempel dåp, konfirmasjon, skolegang, familie, eiendom, yrkesliv, fritid og dødsfall.

I årets første utgave av bladet kan du lese om hvor du finner relevante kilder til de ulike livsfasene, samt andre medlemmer som har formidlet slektshistorier som tar utgangspunkt i én av disse fasene, og hvilke kilder de har brukt i letingen sin.

Til slutt er det også litt om folketellinger, den populære kilden som kan fortelle om et helt liv.

Dette er informerende og spennende lesning, og jeg håper du blir inspirert til å forske på din egen slekt.

Heidi Ringrød

LEDER I SLEKT OG DATA

// Gjennom et helt liv etterlater man seg mange spor i arkivene, som ligger der ute og venter på oss. //

Kilder til ung livsfase

Hvordan har oppvekstvilkårene for barn og ungdom endret seg opp gjennom årene, og hvor finner du relevante kilder til denne livsfasen?

■ KNUT SØRHUSBAKKEN

Barndom og ungdom er de to begrepene man som oftest forbinder med den første livsfasen, ung. I Norge regnes barndomsfasen fra fødselen og frem til 12–14-årsalderen, mens ungdomstiden varer tradisjonelt til rundt 18-årsalderen. Siden andre halvdel av 1900-tallet har det likevel blitt mer akseptert å regne personer som er mye eldre enn 18 år for ungdommer.

Barna har opp gjennom årene gått fra å ha arbeid og plikter i et lokalsamfunn til å bli mer institusjonsbasert, der mye tid tilbringes i barnehage, skole og organiserte aktiviteter. Tilhørigheten med jevnaldrende er også noe Jan Eivind Myhre (bildet), professor emeritus i historie ved Universitetet i Oslo, påpeker.

– Det er en sterkere kullfølelse nå enn før, både blant barn og ungdom. Tidligere kunne man rykke frem oppover i klasser på skolen ettersom hvor modne og flinke de var, noe som også hang sammen med hvorfor noen

kunne confirmere seg raskere enn andre. Oppvekstfasen ble mer sett på som en ventetid før de kunne arbeide, for å være en ressurs, sier han, som har forsket mye på barndomshistorie.

Jan Eivind Myhre.
FOTO: FRANCESCO SAGGIO / APOLLON

VIKTIGE SKOLELOVER

I takt med samfunnsutviklingen, har barndommen stadig blitt mer verdsatt. Dette gjenspeiles også i lovgivningen. Myhre trekker særlig frem tre lover som har vært viktige:

– Den første skoleloven som kom i 1739, deretter folkeskoleloven i 1889, som sa at alle barn i by og bygd hadde rett til sju års skolegang og til slutt vergemålsloven i 1896, der Norge fikk et offentlig barnevern, som første land i verden. Jo mer skolen kom inn i bildet, jo mindre ble arbeidsbehovet i hverdagen og livet i voksenverdenen. Gradvis fikk de mer og mer lov til å være barn, sier professoren.

Et annet viktig poeng er den stadig synkende spedbarnsdødeligheten og antall barn man fikk.

– Tidlig på 1800-tallet falt dødeligheten kraftig i landet, og i overgangen til 1900-tallet fødte kvinnene også færre barn. Dette gjorde nok at foreldrene knyttet et enda tettere bånd til barna, i takt med samfunnsutviklingen generelt, poengterer Myhre.

UTVIDET UNGDOMSTID

Mye har også skjedd når det kommer til ungdomstid.

– På 1800-tallet var det ingen sterk ungdomskultur. Da skulle man gå rett ut i arbeid i konfirmasjonsalderen, og i hvert fall som 18-åring. Unntaket var de som studerte til de var over 20 år. I takt med den mer individualiserte samfunnsutviklingen, var det først etter andre verdenskrig

Søskenflokken kunne være stor før i tiden. Bildet er fra 1900.
FOTO: CHRISTIAN A. ERICHSEN / ANNO DOMKIRKEODDEN

Barna er med på slåttonn, her fra 1925.

EIER: SVERRESBORG TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

Gutter kaster på stikka i 1950. FOTO: AAGE STORLØKKEN / OSLO MUSEUM

Konfirmant i 1947. FOTO: HÅKON PRESTKVÆRN / ANNO DOMKIRKEODDEN

at den moderne ungdomskulturen begynte. Flere tok utdanning, og giftemåls- og etableringsalderen steg. Dette er noe vi kjenner oss igjen i også i dag, sier Myhre.

Det er ikke bare oppover i alder ungdomstiden har strukket seg.

– Vi skal ikke mange tiår tilbake da for eksempel jenter kunne leke med dukker til de var 16 år. Dette er jo utenkelig i dag. Pubertetsalderen har på mange måter også strukket seg nedover i alder. Samtidig diskuteres det i dag om 16 år kan bli ny stemmerettsalder. Denne var på 25 år frem til 1913, påpeker professoren.

KILDER TIL DÅP OG KONFIRMASJON

Det finnes mange kilder etter forfedre i en ung livsfase, både i digitale og fysiske arkiver. Dette kan blant annet omhandle dåp, konfirmasjon, skolegang og militære.

La oss starte med det du kan finne i kirkebøkene på [Digitalarkivet.no](https://digitalarkivet.no). De første kirkebøkene som ble ført i Norge er fra 1623, men først fra tidlig på 1800-tallet ble handlingene ført i et bestemt, ensartet mønster. Nesten alle avleverte kirkebøker er digitalt tilgjengelige frem til omtrent 1930.

I sammenheng med kilder til ung livsfase finner du her informasjon om dåp og konfirmasjon, men også dødfødsler og koppevaksinasjon.

- ➔ I **dåpsprotokollene** kan du finne barnets navn, fødsels- og dåpsdag, om det var født i eller utenfor ekteskap, foreldrenes navn, yrke og bosted, navn på faddere (ofte slektninger) og noen ganger når foreldrene var viet.

- ➔ **Konfirmasjon** ble innført i 1736. I de første 60–70 årene er det ofte bare ført inn navnet på konfirmanten med bosted, samt kanskje også hvor gammel vedkommende var. På begynnelsen av 1800-tallet kan man finne konfirmantens fulle navn, fødselsdato og -år, samt bosted i egne lister i kirkeboka. Foreldrenes navn og hvor konfirmanten ble døpt ble nå også skrevet ned. Fra rundt 1820 kan en finne vaksinasjonslister mot kopper. Presten hadde lenge en plikt til å sjekke om konfirmanten var vaksinert mot kopper, og føre inn datoen for dette. Rekkefølgen på konfirmasjonslistene er den samme som rekkefølgen konfirmantene stod på kirkegulvet. Denne plasseringen ble bestemt av hvor flink konfirmanten var. De flinkeste sto fremst og står som oftest øverst på listene.

KILDER TIL ELEVER

I kommunale skolearkiver kan det finnes mye interessant informasjon, og noe kan fremdeles ligge på skolene. Her er noe av det du kan finne i disse arkivene:

- ➔ **Eleveprotokoller.** Disse protokollene inneholder ofte navn på eleven, forsørgers navn, adresse, oppmøte, fravær og fraværsgrunn. Skolebytte og fødselsår vil også stå. Da kan man se om en elev har gått om igjen, om han/hun er eldre enn de andre.
- ➔ **Straffeprotokoll.** I 1936 ble det forbudt å straffe elever, uten at det ble håndhevet av alle lærere. Frem til dette ble reglene for avstraffelse gradvis strammet inn. Blant annet ble det innført en regel om at over-

læreren måtte være til stede om et barn skulle straffes, og at straffen skulle protokollføres

- **Tilsynslærerens rapporter.** Tilsynslæreren var den som dro hjem til barn som hadde mye fravær, og ordnet med gratis skolemat, sko og bøker om en familie var veldig fattig. Dersom en elev fikk denne gratisordningen, står det også av og til i skoleprotokollen. Da har gjerne læreren skrevet «Fri».
- **Skoleavis.** I en del skolearkiver kan det finnes eksemplarer av skoleaviser.
- **Elevarbeider.** I enkelte skolearkiver finnes det arbeider elever har gjort. I skolearkivene kan det også finnes informasjon om lærere ved skolen. Om du lur på hva som finnes av materiale etter skolen der eleven du er på jakt etter gikk, kan du ta en kikk på Arkivportalen.
- **Kretsprotokoller.** Hver krets hadde fra cirka 1890 en egen tilsynsmyndighet der innvalgte foreldre satt som medlemmer. I disse protokollene kan man finne opplysninger om hvem som skulle ordne med ved til oppvarming, vasking av lokalene og andre praktiske ting som vedgikk skolen, men også saker som angikk skoleforholdene generelt.
- **Eksamensprotokoller.** Oppmøte- og karakterprotokoller kan gå tilbake til 1830-årene, mulig enda lenger. Flere skolerelaterte kilder finnes også på nett. På Digitalarkivet ligger det blant annet en del digitaliserte **skoleprotokoller** og **karakterprotokoller**.

En annen digital kilde er **klassebilder**. Skolefotografering var noe veldig mange elever var med på i løpet av skoletiden. Ofte finnes disse bildene primært i privat eie, men du finner også mange skolebilder på nettsiden til Digitalt Museum.

En tredje kilde som kan være verdt å sjekke ut er **bøkene** og **avisene** på Nasjonalbibliotekets nettsider (nb.no). Skolene er en viktig arena i de fleste lokalsamfunn, og ting som skjer der kan være av offentlig interesse for avisene å skrive om. For eksempel kan elever nevnes med navn og eksamenskarakterer bli offentliggjort. Klassebilder kan også være mulig å finne.

KILDER TIL STUDENTER

I arkivene etter universiteter og høyskoler kan det finnes eksamensprotokoller, -besvarelser og -karakterer, samt en oversikt over studenter. Noen av disse arkivene ligger i Riksarkivet, statsarkivene og noe materiale kan også fremdeles ligge hos skoleinstitusjonen. For å få en oversikt over hva som ligger hvor kan det være lurt å søke på Arkivportalen.no.

Mye informasjon finnes også på nett. Her er et utvalg:

- **Biografiske årbøker.** På mange skoler har man tradisjon for å lage årbøker ved skoleslutt eller skolestart. Samtidig gjenforenes mange klasser ved de store årsjubileene. På Universitetet i Oslo valgte de seg en kom-

binasjon ved å utgi bøkene *Studentene fra...* Dette er jubileumsårbøker som gir biografiske opplysninger om studenter som ble uteksaminert mellom 1865 og 1943, og hvordan det hadde gått med dem etter skoleslutt. Bøkene gjelder som regel for 25- og 50-årsjubiler, og den siste kom ut i 1968. Her er det ofte med bilder, navn, yrkeskarriere, informasjon om familie, interesser, verv, reiser med mer. På Nasjonalbibliotekets nettsider finner du disse digitalisert og tilgjengelig.

- **Studentaviser.** Som i dag var det ikke bare fag som fortidens studenter brukte tiden sin på. Å lage studentavis er en aktivitet mange forbinder med studietiden. *Samfundsbladet* ble utgitt for første gang i 1818 av Det Norske Studentersamfund i Kristiania (Oslo). Du kan lese de digitaliserte versjonene på Digitalarkivet. Disse gir et spennende innblikk i hva datidens studenter var opptatt av. Der finner du også diverse lydklipp fra Generalforsamlingene til foreningen, med ulik lyd kvalitet.
- **Gamle studentoppgaver.** Selv om universitet lenge var for noen få, ble det gradvis større mulighet for å studere om man virkelig ville det. Noen fikk til og med ta en doktorgrad. Hvis du lur på hva studentene forsket på før, finnes det en oversikt over tidligere oppgaver og avhandlinger på nettsiden til Universitetet i Oslo. Det er flest fra vår tid, men det finnes også noen få fra langt tilbake. Den eldste er fra 1908.

KILDER TIL MILITÆRE

De militære rullene er lister over mannskapet i en bestemt militær avdeling. I disse kildene vil du finne opptegnelser over militære mannskaper både i landlegd, altså de som skulle tjenestegjøre på land, og sjølegd, de som skulle til marinen. Stort sett ble de som bodde ved sjøen rekruttert til marinen. I rullene kan du finne opplysninger om alt fra navn, fødselsdato og -år og oppholdssted, til høyde, kroppsfasong, farge på håret og om man hadde skavanker. Dette er detaljer som er fine å ha med i beskrivelsen av sine forfedre.

Angående kilder til ung livsfase er det særlig **ungdomsruller** og **annotasjonsruller** som er mest aktuelle.

Annotasjonsrullene ble ført kretsvis og inneholder mannskap med sjømannspatent som var av midlertidig karakter. Samtlige mannskaper under utskrivningsalder skulle registreres inntil de oppnådde halvbefarenhetsgrad, men dette gjaldt kun frem til 1. juli det året de fylte 22 år. Denne graden fikk de etter ett års tjeneste i utenriksfart etter fylte 15 år.

På Digitalarkivet finner du militære ruller fra hele landet. I tillegg til disse finnes det mange ruller som ikke er skannet, både i Riksarkivet og i de ulike statsarkivene.

Se også våre webinarer som tar opp ulike temaer og kilder som kan knyttes til en ung livsfase. På våre nettsider kan du også lese flere artikler om dette.

Klasse ved Vestheim privatskole i Oslo, rundt 1945–46. FOTO: UKJENT / OSLO MUSEUM

Undervisning i klasserom i Ringsaker, 1907. FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

Studenter ved Universitetet i Oslo i 1945. FOTO: RIGMOR DAHL DELPHIN / OSLO MUSEUM

KILDER

- Jan Eivind Myhre
- Jonny Lyngstad
- Myhre, J.E. «Befolkningsøkningen». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Schrumpf, E. «Barndom». *SNL*. 2021.
- Slekt og Datas artikler
- Tønnesson, Ø. & Svartdal, F. «Ungdom». *SNL*. 2021.

BEST
 PÅ SLEKT- OG
 HISTORIEBØKER
 PRIS OG
 KVALITET

LAGE slektsbok?

.....

VI HJELPER DEG FRA MANUS TIL FERDIG BOK

.....

BOKDESIGN

- › Formgivning
- › Design av omslag
- › Bildebehandling

.....

TRYKK

- › Stivbind og mykbind
- › Høy kvalitet
- › Frakt inkludert

.....

**Interface
Media**

www.interfacemedia.no

Oldemors barndom i Osloslummen

Med god hjelp fra digitale kilder ble jeg med på en reise tilbake til min oldemors barndomsår i Osloslummen. Overgangen til det senere livet på Finnmarkskysten må ha vært stor – hun besøkte aldri hovedstaden igjen.

■ HANNE I. IVERSEN

Slektsforskning er et spennende felt som forteller oss mye om vår historie og opphav. I dag har vi enkelt tilgang på mange kilder som kan hjelpe oss med å finne den informasjonen vi søker etter, deriblant kirkebøker, folketellinger, adresselister, tidsskrifter og skifteprotokoller. I starten kan mangfoldet av kilder virke overveldende, og det kan være vanskelig å vite hvor man skal starte å lete.

Min oldemor Walborg Henriette Gustavsens ble født i Oslo på slutten av 1800-tallet, på den tiden da byen fremdeles het Kristiania. Det var her hun vokste opp, gikk på skole, fikk sin første jobb, traff sin livspartner, giftet seg og fikk sitt første barn. Etter ungdomsårene flyttet hun til Finnmark med ektemannen Kristian til hans fødested.

Fra et liv midt i hovedstadens bykjerne skulle Walborg komme til å drive småbruk, landhandel og telegrafstasjon i en liten bygd på Finnmarkskysten ytterst ved Lopphevet. I denne artikkelen vil jeg fortelle om hvordan jeg har gått frem for å følge henne gjennom livet via arkivene, med vekt på barne- og ungdomsårene i Kristiania.

TIDLIG BARNDOM I OSLOSLUMMEN

Oldemor Walborg Henriette Gustavsens ble født 11. oktober i 1892 i Kristiania. Hun var datter av Karl Gustav Gustavsens fra Rølsbyen i Sverige, og Gustava Haakensens fra Vestre Aker. Jeg var kjent med at Walborg vokste opp i Vika, og det ble derfor naturlig å starte letingen etter henne her.

På hjemmesiden til Arkivverket fant jeg en oversikt over sogn og menigheter i Oslo. Her kunne jeg enkelt finne ut at Pipervika sognet til Johannes menighet. I mi-

Portrettbilde av Walborg som ung. FOTO: PRIVAT / J.W. JENSENS FOTOARKIV

nisterialboken for Johannes menighet for året 1893 fant jeg ut at Walborg ble døpt i Johanneskirken 15. januar det samme året.

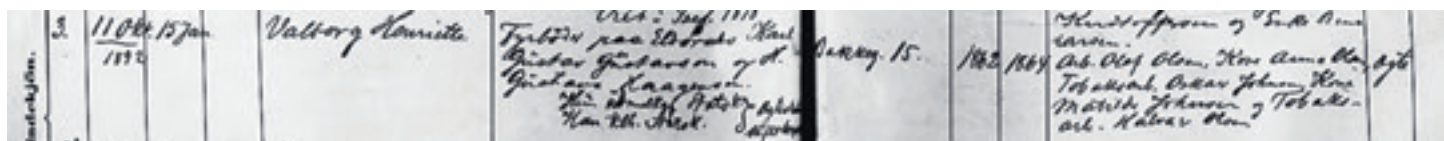
I dåpsopptegnelsen får vi opplyst at familien på dette tidspunktet holdt til i Bakkegata 15. Faren Karl jobbet som fyrbøter på Eldorado, mens moren Gustava var hjemme i husgjerning. På Oslo kommunes hjemmeside finnes det historiske kart over byen tilbake til 1700-tallet. På et kart datert tilbake til 1896 kunne jeg se at Bakkegata 15 lå i krysset mellom Bakkegata og Skole-

Bakkegata 2 og 4. Her bodde familien Gustavsen på tidspunktet da Walborg ble født. FOTO: RUTH RAABE / OSLO MUSEUM

Vinkelgaten 12 i Vika, huset der Walborg vokste opp. FOTO: N. ENGSTRØM / OSLO MUSEUM

Walborgs fødsel og dåp i kirkeboken for Johannes menighet fra 1893. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

gata i det gamle Vika-området. Bakkegata lå omtrent i det samme området som Haakon VII's gate ligger i dag.

Ifølge bøkene *Rådhuset i Oslo* og *Oslo – byen slik den var* var Pipervika et område som var kjent for sine kronglete gater og viltvoksende trehusbebyggelse. Området var lite regulert og uoversiktlig. Her var gamle trehus med rare fasader, noen av dem med påbygg av bindingsverk og betong. Det fantes også noen få betonghus og leiegårder.

Pipervika, som ofte bare gikk under navnet «Vika», var på denne tiden å regne som et rasktvoksende slumstrøk. De fleste husene manglet elektrisitet og gode sanitærforhold. Noen boliger var tilknyttet brønner, mens andre hentet vann i Bislettbekken. Det var altså her, i «Osloslummen», at Walborg vokste opp.

TO FLYTTINGER

Fra dåpsopptegnelsen beveget jeg meg videre over i den landsdekkende folketellingen fra 1900, åtte år etter atoldemor ble født. I folketellingen får jeg opplyst at familien nå har flyttet på andre siden av veien, til Bakkegata 2 og 4. Her får jeg også vite at Walborg har to søstre, Aagot Dagny (født i 1889) og Gudrun Marie (født i 1899). Familien bor i andre etasje av forhuset, og har en husleie på 13 kroner i måneden. Faren Karl jobber som mekanisk

arbeider hos «Herr Christian Wisbech» i Kristiania, mens moren Gustava fremdeles er hjemme med barna.

Et søk på «Bakkegata 2 og 4» på oslobilder.no ga meg flere bilder av boligen som Walborg den gang bodde i. Bildene viser et tilsynelatende treetasjes trehus med trappeoppgang på utsiden av huset. Slik jeg har forstått det ble trappene ofte bygget utendørs for å spare på plassen innendørs. Dette var noe som visstnok var vanlig i Vika-området.

Jeg kjente raskt igjen trappeoppgangen på bildet fra søket på oslobilder.no fra et annet bilde jeg hadde sett tidligere av søsteren Aagot foran trappen av barndomshjemmet, og forstod at jeg hadde kommet frem til riktig bygning. Bildet jeg fant på oslobilder.no ga et forsterket inntrykk av de dårlige boforholdene i området der Walborg vokste opp.

I tillegg til de landsomfattende folketellingene fra 1900, 1910 og 1920, har Kristiania egne folketellinger nærmest årlig i perioden 1900–1916. I tillegg finnes det en kommunal folketelling for Kristiania og Aker fra 1923 tilgjengelig på Digitalarkivet. Fra de kommunale folketellingene kan vi se at Walborg fikk brødrene Gustav Adolf i 1902 og Karl Fredrik i 1904. Sistnevnte dør to år senere.

En annen viktig kilde til bostedsinformasjon og yrkesliv er adressebøkene. Ifølge adresseboken for Kristiania i 1905 flytter familien videre til Vinkelgaten

Brudebilde av Walborg og Kristian.

12 dette året. Dette er noe som de kommunale folketellingene fra samme periode bekrefter. På dette tidspunktet er oldemor Walborg rundt 13 år gammel.

Et nytt søk på oslobilder.no ga meg bilder av også denne bygården. Jeg gjorde søk på både «Vinkelgata 12» og «Vinkelgaten 12», og fikk opp ulike søkeresultater ut fra hvordan jeg valgte å skrive inn bostedsadressen. Det lille trehuset er lett gjenkjennbart, og omkranset av flere betongbygg. På flere av bildene henger klesvask til tørk langs trappen ned mot bakgården, og du kan se en kvinne som henter vann fra bakgårdsbrønnen. På et annet bilde står flere personer oppstilt i trappa opp mot huset. Kanskje var Walborg en av dem?

KONFIRMASJON OG UNGDOMSTID

Ettersom konfirmasjonsalderen i Norge på denne tiden var rundt 15-årsalderen, gikk jeg ut ifra at Walborg trolig ble konfirmert i perioden 1906–1908.

Siden Walborg i de nærliggende årene hadde holdt til i Vinkelgaten 12, anså jeg det som sannsynlig at hun fremdeles kunne bo her. Jeg valgte derfor å starte med å gå tilbake til kirkebøkene for Johannes menighet for å se etter konfirmasjonsopptegnelsen hennes der. Her fant jeg oldemor Walborg blant konfirmantene i Johannes-

NR. Følg registerne på neste side!
Personliste over folketallet den 1. februar 1916 i *Vinkel* - gade, nr. 12

Mil. Johanen Walborg Linné 1892 70
Walborg Kristian 1886 71

kirken søndag 6. oktober 1907. Da hun gikk frem til konfirmasjonen, kunne hun ifølge ministerialboken vise til meget god kristendomskunnskap.

I tiden etter konfirmasjonen fant jeg ut fra den kommunale folketellingen fra 1908 at Walborg hadde begynt å jobbe som månedspike – det vil si en hushjelp som var ansatt på kort kontrakt. Dette gjør hun også i årene 1909–1910. Hvem hun jobber for er derimot ukjent. Et søk i den landsomfattende folketellingen fra 1910 bekrefter at Walborg jobbet som månedspike.

Jeg fortsetter å følge oldemor i de kommunale tellingene. I 1912 har faren Karl Gustav blitt enkemann etter at moren Gustava døde som følge av hjertesvikt 10. januar i 1911, kun 46 år gammel. I den samme tellingen står det at Walborg nå jobber som butikkjomfru. Hun har selv fortalt til sine etterkommere at hun jobbet i en slakterbutikk i Kristiania. Oldemor er da 20 år gammel, og bor fremdeles hjemme i Vinkelgaten sammen med faren Karl Gustav og søsknene Aagot, Gudrun og Gustav.

WALBORG MØTER KRISTIAN

Historien om hvordan Walborg og Kristian møttes og hvordan livet deres var på Finnmarkskysten er basert på en rekke historier som de selv har fortalt til sine etterkommere, og som har blitt nedskrevet i boken *I et land som et hav går forbi: to Andsnes-familiers historier*. Disse historiene har blitt supplert med informasjon fra folketellinger og kirkebøker.

Kristian Fredrik Andreas Johansen ble født 17. januar 1886 i Andsnes i Finnmark. I 20-årene fikk Kristian en jobb om bord i en båt som fraktet kull mellom England og Kristiania. Båten var en rustholk, og etter en frisk tur over Nordsjøen bestemte han seg for å mønstre av i Kristiania.

Der fikk han jobb hos «Christiania kul- og vedbolag», der han jobbet med å veie kull før det ble kjørt ut i byen med hest og vogn. Walborgs far arbeidet også i samme bedrift, der han hadde som oppgave å justere vektene som ble brukt for å veie kullet. Oldemor fortalte at hun ofte kom innom med mat til faren, og at det var slik hun traff Kristian.

Walborg og Kristian forelsket seg, men ikke lenge etter ble Kristian innkalt til militærtjeneste hjemme i Finnmark. Han måtte derfor reise nordover igjen. På denne tiden var det flere dagers reise mellom Finnmark i nord og Kristiania i sør. Kristian reiste etter hvert tilbake til Kristiania for å delta på et militært kurs ved Rikshospitalet. Det var da han og Walborg forlovet seg på hennes 19-årsdag, 11. oktober 1911.

Walborg eller Kristian har forevige Andsnes slik det var da de flyttet nordover våren 1914. FOTO: PRIVAT / J.W. JENSENS FOTOARKIV

Walborg og Kristian i den kommunale folketellingen for Kristiania i 1914.

FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Samme år ble Piperviken småkirke oppført som distriktskirke for Johannes menighet. Det var her Walborg og Kristian giftet seg 5. november 1912. I den kommunale folketellingen for Kristiania dette året finner vi ekteparet i Vinkelgaten 12. Kristian er sersjant, og midlertidig besøkende hos familien. Walborg har etter giftemålet tatt ektemannens etternavn, og skriver seg nå som Walborg Henriette Johansen.

Vi finner dem også i tellingen for året 1914. Her blir vi opplyst om at familien i april har flyttet nordover til Finnmark. Vi får også vite at de den 27. august 1913 ble foreldre til sønnen Bjarne.

LIVET PÅ FINNMARKSKYSTEN

Kristian trivdes godt hjemme i Finnmark, og hadde jobb ved Altgård. Våren 1914 flyttet den lille familien nordover fra Kristiania til Andsnes i Finnmark. Walborg og Kristian reiste fra hovedstaden med hestedrosje til Dovre. Derfra tok de toget til Trondheim, hvor de reiste videre med hurtigruten til Tromsø. Fra ishavsbysten reiste de med lokalbåten til Skjervøy, der de tok dampskipet D/S Brynilen det siste stykket til Andsnes.

I Andsnes skulle oldemor drive småbruk og telegrafstasjon. I et opptak fra et radiointervju i *Middagsstunden* på NRK fra 1977, forteller Walborg at hun hadde ansvaret for rikstelefonen i Andsnes fra opprettelsen i 1937 og helt frem til 1964. I en periode sendte hun værmeldinger til Alta pr. telefon hver fjerde time, både sent om kvelden og grytidlig om morgenen. I tillegg

drev Kristian med post og handel i Andsnes. Når han var på jobb i Alta, var det Walborg som styrte butikken.

Vi finner familien igjen i den landsomfattende folketellingen for 1920. Kristian jobber da som furer ved infanteriet ved Altgård, mens Walborg har tittelen som husmor i tellingen. De hadde da fått døtrene Solveig Gustava i 1915 og Bibbi Otelie fire år senere. Sønnen Bjarne, som ble født mens familien bodde i Kristiania, døde av difteri 5. juni 1919.

Walborg trivdes godt i Andsnes, selv om livet var annerledes enn da hun vokste opp i hovedstaden. Hun reiste aldri tilbake til Kristiania, men holdt kontakten med familien via brev og telefon. I tillegg fikk hun besøk av søsteren Aagot ved et par anledninger.

BLE ENKE ETTER KRIGEN

Det er en kjent sak at Finnmark og Nord-Troms ble brent under krigen. Walborg og Kristian var derfor nødt til å evakuere til Skjoldhehamn i Nordland, og da de kom tilbake til Andsnes våren 1946, måtte de ta fatt på gjenoppbyggingen av både hus og fjøs.

I tillegg til barna Bjarne, Solveig og Bibbi, fikk de også senere barna Rachel (1921), Karl Gunnar (1924), Bjarne Kristian (1930) og Walther Kolbjørn (1933). Kristian gikk bort 25. januar 1948, noen få år etter at familien hadde kommet tilbake til Andsnes etter krigen. Walborg levde som enke i over 30 år, før hun gikk bort i en alder av 85 år 13. januar 1979. Kristian og Walborg har etterlatt seg en stor etterslekt.

De digitale kildene som ligger tilgjengelig på nettet, har gitt meg et godt inntrykk av livet som Walborg levde. Jeg føler at jeg har blitt godt kjent med henne, til tross for at hun gikk bort 15 år før jeg ble født. Det er noe av det som er spennende med slektsforskning, at forfedrene våre kan komme til liv gjennom det som ligger igjen etter dem i arkivene.

KILDER

- Arkivverket. «Sogn og menigheter i Oslo». 2017.
- Folketelling 1910 for Kristiania kjøpstad.
- Folketelling 1920 for Loppa herred.
- Jensen, J.W. *I et land som et hav går forbi: to Andsnes-familiers historier*. 2005.
- Just, C. Rådhuset i Oslo. 1950.
- Kirkebok for Loppa sokneprestkontor: 1909–1919 (nr. 11, s. 163).
- Kirkebok for Piperviken prestekontor: 1911–1952 (nr. 2, s. 10).
- Kirkebøker for Johannes prestekontor: 1882–1896 (nr. 3, s. 214), 1893–1907 (nr. 5, s. 198), 1897–1917 (nr. 8, s. 150) og 1897–1917 (nr. 8, s. 221).
- Kommunale folketellinger for Kristiania/Kristiania kjøpstad fra 1903, 1905, 1907, 1908, 1909, 1910, 1912, 1913 og 1914.
- Muri, B. *Oslo – byen slik den var*. 2005.
- Oslobilder.no
- Oslo kommune. «Kart».

Familieportrett på Andsnes tatt i juli 1935. På bildet ser vi Walborg og Kristian sammen med døtrene Rachel (t.v.) og Solveig (t.h.).

FOTO: PRIVAT / J.W. JENSENS FOTOARKIV

Den tyske soldat – mein Großvater

«Mamma, jeg lover at du innen julaften skal få vite din fars riktige navn og få sett et bilde av ham». Klarte jeg å holde fjorårets svært vågale løfte?

■ TOM RUNE THORVALDSEN

Min bestefar, Willi Forschler, som var tysk soldat under andre verdenskrig. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Det er 1942 og Norge er i krig. Den unge norske jenta Agnes Strømme på 16 år, som bodde hjemme hos sine foreldre i Kristiansand, var blitt gravid med en tysk soldat.

Han het Willi Forschler, var 24 år, født og oppvokst i Wenigumstadt i Tyskland og var beordret til Norge av tyske militærmyndigheter for å tjenestegjøre som soldat i andre verdenskrig. Han hadde tilholdssted på Gimlemoen militærleir i Kristiansand, som da var okkupert av tyskerne.

Den unge vordende moren og hennes foreldre kjente godt til hvor vanskelig det var for norske mødre å få et barn som ble født med en tysk soldat som far. «Tyskertøs» og «tyskerunge» var belastende ord å få på seg, og mange mødre og barn opplevde stor grad av trakassering i årevis etter krigsslutt.

Agnes Strømme, min mors biologiske mor. Hun døde i januar i fjor, og het da Agnes Skarning Hansen. Bildet er tatt rundt 1944.

EIER: FAMILIEN

Kindesmønstre: Namn Agnes S t r ö m m e
 geb. am 27.12.1926 in Randegund b. Kr. sand
 Fam. stand ledig Kinder 1
 Letzte Anschrift: Randegund pr. Kr. sand,
 Torridalsveien 40

Kindesmønstre: Willi Forchler, Gefreiter
 geb. am 7.12.1918 in Penigsmetzdorf/Oberrhein
 Fam. stand ledig Kinder keine
 Letzte Feldp.-Anschrift 45 290 B
 Heimateinschrift: Juliana Forchler, Penigsmetzdorf,
 b. Löffelberg

Barn:
 Anita Strømme
 geb. am 10.5.1943 in Geilo
 Dødsårsak: sein
 Siste utgitt: Kinderheim Kristiansand

Fotografert av: [Uleselig]

Der Reichskommissar
 f. d. bes. norw. Gebiete
 Sondergruppe Lebensborn-Mütterhilfe

Oslo, den 9.3.1943
 Fernruf

Geschäftszeichen: I/3264 Iei.
 (Bei Antwort unbedingt angeben.)

An das
 Heim Geilo, Dr. Holm's Hotel
 G e i l o

Die Heimaufnahme von Fräulein ~~Agnes~~ Agnes S t r ö m m e
 aus England, st. Torridal geboren am 27.12.1926
 in Randegund b. Kristiansand zum 10.5.1943 genehmigt.

Dette mottok jeg fra fødselsregisteret knyttet til «Lebensborn»-fødehjemmet på Geilo.
 Basert på mitt krav om innsyn og oversendelse av komplett mappe. FAKSIMILER: ARKIVVERKET

FØDTE PÅ NAZI-FØDEHJEM

I februar 1943 måtte min bestemor Agnes, som hadde termin i midten av mai, reise til et tysk fødehjem for å føde sitt barn. Det er all grunn til å tro at dette tilnærmet var en beordring fra tyske okkupasjonsmyndigheter.

Hennes reise gikk først til Oslo, og siden til det tyske «Lebensborn»-fødehjemmet på Geilo, lokalisert i Dr. Holms Hotel, som da var annektert av tyskerne. «Lebensborn» var for øvrig nazistenes svar på fødehjem for såkalte ariske kvinner som «raserene» tyske soldater hadde besvangret. 199 barn ble født på dette hotellet gjennom krigsårene, deriblant min mor, Anita. I de tre månedene som gikk frem til min mor ble født i mai 1943, ble Agnes

tett fulgt opp av lege med flere, med blant annet hyppige svangerskapskontroller.

Den tyske soldaten erkjente sitt farskap. Han døde senere, nærmere bestemt 1. mars 1944, under kamp-handlinger i Narva i Estland. Moren og datteren måtte bli på fødehjemmet på Geilo noen uker etter fødselen, det var åpenbart at det var sterk uenighet mellom barnets mor og den tyske ledelsen ved fødehjemmet om og når det kunne reise hjem til Sørlandet.

Først i midten av juli reiste Agnes og to måneder gamle Anita tilbake til Kristiansand. Arkivmateriellet som jeg har fått tilgang til, viser at moren tok turen direkte til barnehjemmet Barnekrybben i samme by, som ble drevet av den frivillige og kristne virksomheten Indremisjon. Hun overlot omsorgen for datteren til dette barnehjemmet.

VAR UVITENDE LENGE

Tre år senere ble min mor adoptert av Bertha og Laurits Johansen, som da bodde på Grim i Kristiansand. 16. august 1946 ble adopsjonsvedtaket fattet, men i samme vedtak fikk også adoptivforeldrene godkjent at Anitas fornavn ble endret til Lillian, i tillegg til at hun selvsagt fikk samme etternavn som dem.

Lillian, som hun nå het, levde lenge uvitende om sin dramatiske forhistorie, helt frem til hun 16 år gammel ville gifte seg i 1959. Først da ble det klart for henne at hun var adoptert, og at «foreldrene» ikke var de biologiske. Ifølge min mor var det presten, som skulle vie dem, som ba adoptivforeldrene om å fortelle dette til henne.

Min mor og hennes adoptivforeldre, Bertha og Laurits Johansen. Tatt rundt 1948–49. EIER: FAMILIEN

De var lite meddelsomme med informasjon om hvem min mors biologiske foreldre var. Hun forsto at faren var en tysk soldat, men ikke noe særlig mer enn det. I flere år ble det med dette, og det var naturlig nok et vanskelig og følsomt tema for min mor og hennes adoptivforeldre.

HVEM VAR DEN TYSKE SOLDATEN?

Først i 1966 ba hun om å få en dåpsattest direkte fra kirken. Her fikk hun vite navnet på moren, og at faren var en tysk soldat som het Willi Forcler. Samme år velger min mor å sende et brev til Agnes, hennes biologiske mor. Brevet ble besvart av morens eldste sønn en lang stund etter.

Dette resulterte senere i at Agnes og noen fra den biologiske familien besøkte oss hjemme på gården i Lindesnes kommune. Besøkene ga oss ikke noen nærmere svar på hvem den tyske soldaten var, annet enn at «han døde på Østfronten under andre verdenskrig», som Agnes fortalte. Det ble noen få besøk de neste tre-fire årene etter 1966, før kontakten dabbet av.

Begge min mors adoptivforeldre døde første halvdel av 1980-tallet. På dette tidspunktet bestemte hun seg for å kontakte det daværende fylkesmannsembetet om å få ta inn sitt opprinnelige fornavn som mellomnavn. Det ble godkjent, og fra da av het hun Lillian Anita.

I 2004 vedtok Stortinget og regjeringen en erstatningsordning for krigsbarn fra andre verdenskrig. Min mor valgte å ikke søke på en slik erstatning, da hun selv påpekte: «Jeg har aldri lidd noen nød av å være 'tyskerunge'. Jeg har hatt et godt liv, da mor og far (hennes adoptivforeldre) har gitt meg den beste oppvekst.»

Først i årene rundt 2010–2014 ble det igjen litt kontakt mellom min mor og hennes biologiske mor, og mine foreldre dro blant annet på besøk til henne i Kristiansand. Selv om da alle var blitt godt voksne, og Agnes var i slutten av 80-årene, fikk man ikke vite noe mer om den tyske soldaten.

FOTO: PRIVAT

Min mor, Lillian Anita, fra dagen hun signerte fullmakten i august i fjor.

FIKK FULLMAKT TIL LETINGEN

Agnes, min biologiske bestemor, døde i januar 2021 i en alder av vel 95 år. En epoke var over, og svar på den tyske slekten ville man kanskje aldri få, tenkte vi. Mine foreldre deltok i begravelsen i kirken, der de også fikk hilst på noen slektninger på den biologiske morssiden.

Flere av oss ti søsknene hadde over lengre tid vært opptatt av å få vite mer om vår tyske bestefar og hans familie. Det er nok utvilsomt riktig å si at dette fremdeles var et følsomt tema innad i vår familie, og at det helst skulle være et ikke-tema.

Innerst inne hadde jeg bestemt meg for at jeg ville søke svar på dette, men at det var enklest å komme videre dersom min mor ville medvirke. På den måten kunne hun gi meg fullmakt på vegne av seg selv til å søke innsyn i offentlige registre og de aktuelle saks-mappene som gjaldt henne. Saker som er yngre enn hundre år er som kjent underlagt taushetsplikt.

Jeg velger å besøke mine foreldre, mor på vel 78 og far på 80 år, hjemme på gården i slutten av august i fjor. Formålet var å overtale min mor til å gi positivt samtykke til at jeg jobbet med dette, og at jeg fikk fullmakten fra henne.

Forklaringen jeg ga henne var: «Det er ikke bare din biologiske far vi leter etter, men også dine ti barns bestefar. Skal vi ikke nå få slutt på masse teorier og spekulasjoner om hvem han var og hva som skjedde med ham? Kanskje er det mulig å forsøke å finne gjenlevende slekt?»

Jeg ga min mor denne dumdristige lovnaden: «Mamma, jeg lover at du innen julaften skal få vite din fars riktige navn og få sett et bilde av ham». Hvordan jeg kunne love min mor på 78 år noe slikt, har jeg nok litt vanskeligheter med å forstå i ettertid. Hun ble i hvert fall overtalt og signerte fullmakten. Dermed gikk jeg straks i gang med mitt arbeid med å søke innsyn i ulike registre.

LITE FREMGANG

Vi var nå i midten av september 2021, og optimistisk satte jeg i gang. Jeg sendte innsynskrav til Statsforvalteren og BUFDIR om adopsjonssak, til Kristiansand kommune om barnehjemsmappe, til Statsarkivet i Kristiansand om innsyn i kirkebok og til Riksarkivet om innsyn i fødselsregistret og krigsarkivet fra fødehemmet på Geilo.

Halvannen måned senere hadde jeg mottatt svar på de aller fleste innsynssaker, bortsett fra fødselsregistret og krigsarkivet. Ingen av de svarene jeg hadde fått så langt ga opplysninger som førte meg noe særlig nærmere en løsning. Jeg fikk veldig dårlig samvittighet for hva jeg hadde lovet min kjære mor, og jeg forsto at hun etter hvert hadde konkludert med at hun ikke kom til å få svar slik jeg hadde lovet.

Jeg sendte derfor en henvendelse til Røde Kors for å be de om hjelp, i tillegg sendte jeg innsynssak til tyske

Wilhelm Knecht, fetter til min mor. Her med bilder av bestefar, Willi Forschler, under mitt uanmeldte Tyskland-besøk i november i fjor. FOTO: PRIVAT

myndigheter. Begge saker ble senere trukket tilbake. Tyske myndigheter opplyste meg at det tok rundt et år før de kunne se på saken. Litt oppgitt og nokså sliten begynte jeg på eget søk mot Tyskland, og da på etternavnet Forcler. Jeg legger også inn saken i en slektsgruppe på Facebook. Der fikk jeg noen opplysninger, blant annet at navnet må være stavet feil. Til hjelp med dette kom jeg i kontakt med Elin Galtung Lihaug.

FØLELSESLADET GJENNOMBRUDD

4. november er en dag jeg husker godt. Det var dagen etter at jeg besøkte foreldrene mine. Jeg var litt forvilet, visste ikke hva jeg skulle gjøre videre og angret stadig mer på lovnaden til min mor. I det jeg i morgentimene funderte så mye at jeg fikk dundrende hodeverk, ser jeg at det tikker inn en epost fra Riksarkivet. Den henviser til et brev som ble sendt til meg via Digipost. Dette var den siste innsynssaken jeg ventet svar på. Jeg forventet kun en byråkratisk formulering om hvor lang saksbehandlingstid jeg måtte regne med.

I Digipost-portalen ser jeg at brevet har et stort og omfattende vedlegg. Spent åpner jeg dette nær hundre sider lange dokumentet, mye på tysk, og begynner å lese alt nøy. Legejournal, korrespondanse mellom Agnes og tyske og norske myndigheter og en saksmappe etter tysk «ordnung», som var strukturert, detaljert og omfattende.

Jeg finner plutselig en attest på hvem faren var og hva hans mor het, deres fødselsdato og hvor de kom fra. Her kom det frem at den tyske soldatens navn var Willi Forschler, altså ikke Forcler, som vi hadde trodd. Nå vet jeg i hvert fall det, tenkte jeg. Men ikke nok med det: Lykkeligvis dukker det også opp et bilde av ham, som soldat i tysk uniform. Min bestefar – «mein Großvater»!

Sterkt rørt og beveget, og med tårer som rant, ringer jeg min far og forteller om alt dette. Jeg ber ham gå hjem

Noen slektninger fra Tyskland. Tvillingene Rainer og Doris, foran fra venstre, er min mors søskenbarn. Andre er mine tremenninger, og mine barns firmenning. Mann bak i midten er forfatter av slektsbok. Jeg står til høyre. FOTO: PRIVAT

for å fortelle dette til min mor. Etter at han hadde gjort det, kunne jeg sende bildet og informasjonen. Dermed fikk hun sin «julegave» fra meg sju uker før julaften.

De nærmeste dagene var alle i familien sterkt berørt av dette. Årevis med spekulasjoner, teorier og uvisshet var nå erstattet med fakta – det virkelige liv, vår familie og historie!

HEMMELIG TYSKLAND-TUR

Jeg jobbet iherdig videre, da jeg ville finne ut om det var gjenlevende slekt i Tyskland. Dette holdt jeg derimot hemmelig for alle de andre.

Etter flere dager med lite fremskritt, setter jeg meg 16. november på flyet til Frankfurt – dette var ingen hjemmeinformert om. Her leier jeg en bil og kjører til hotellet i Aschaffenburg, og deretter videre til Wenigumstadt. Jeg var sikker på at et bestemt gjestehus i byen fremdeles ble drevet av Forschler-familien, noe jeg hadde funnet ut på forhånd. Bekreftelsen kom da jeg så Forschler-skiltet på veggen utenfor bygget.

Nervøs går jeg inn i restauranten. Jeg bestiller meg en middag, og gir servitøren et infoskriv som jeg hadde laget, med blant annet bilde og ID – alt på tysk. Jeg sier at dette må leses. Hun kommer tilbake og spør om jeg er «Tom fra Norge». Jeg hadde nemlig sendt epost til gjestehuset ti dager tidligere, men fikk aldri svar. Hun sier at jeg kan snakke med hennes tante når jeg har spist ferdig.

Nå kjente jeg pulsen og nervositeten stige. Etter å ha roet nervene i bakgården med en røyk, hører jeg noen rope: «Norwegen, Norwegen!» Jeg snur meg og ser en eldre mann komme stimende i rask gange. Jeg nikker, og bekrefter at jeg er fra Norge.

Han stiller seg opp foran røykbordet, tar frem et bilde og sier: «Det er min onkel Willi». Jeg tar frem mitt bilde og sier: «Ja, og det er min bestefar Willi». Utvilsomt

◀ Gjestehuset drives fremdeles av Forschler-familien, noe skiltet indikerer. Her står jeg utenfor, rett før jeg skulle inn. FOTO: PRIVAT

Utenfor gjestehuset i 1929. Min bestefar, Willi, står nærmest. EIER: FORSCHLERS FAMILIE

Lieber Tom
Your visit in Gögöbostherim was for our family a great surprise. We never thought that we have relatives in Norway. We are happy to hear from you, we hope that your family is lucky, too. We wish you all a nice Christmas time and a happy new year. God will bless you all.
Best wishes from
Doris, Markus und German

Julekort fra familien i Tyskland. EIER: FAMILIEN

Mine foreldre, Jan Olav og Lillian Anita, etter at jeg kom hjem fra Tyskland. Min mor holder slektsboken jeg fikk med hjem. FOTO: PRIVAT

◀ Her er jeg utenfor Willi Forschlers' barndomshjem i Wenigumstadt, som er nabohuset til gjestehuset de har eid siden 1874. FOTO: PRIVAT

snakket vi om samme mann, vår felles biologiske slekt. 78-åringen het Rainer og var min mors fetter!

Dette var en gripende og rørende stund for oss begge. Familien i Tyskland var helt ukjente med at Willi hadde fått en datter i Norge. Jeg husker at Rainer fortalte: «Vi har aldri visst at vi hadde en slektning i Norge». Da måtte jeg legge til: «Du har ikke bare én slektning i Norge, du har 71!»

VÅR FELLES HISTORIE

Wenigumstadt-oppholdet varte i to dager. Den andre dagen ble det familietreff med utveksling av bilder,

familieinfo og fortelling av min mors historie. Jeg fikk også en tysk slektsbok i gave som jeg ga til min mor da jeg kom tilbake. Dette kom mildt sagt som en overraskelse på henne. Jeg hadde mye å fortelle om fra min hemmelige Tyskland-tur.

Flere turer vil det også bli. Jeg har god kontakt med familien der nede, og skal snart nedover igjen på nytt besøk.

En over 78 år gammel gåte er løst. For både den norske og tyske familien har den nå blitt en del av vår felles historie. Selv om letingen og ventingen til tider var frustrerende underveis, fikk det hele virkelig en lykkelig slutt. Det er vi alle svært takknemlige for. ■ ■

Adoptivbarnet som forsvant

Det siste bildet jeg har av min adoptivonkel Otto er mulig fra konfirmasjonen hans i 1919. Etterpå ble han borte. Hvor ble det av ham? Historien berørte meg dypt i jakten på mysteriet.

■ ANNE ØDEGAARD MIKKELSEN

Mormor og morfar, Solveig og Thor Mikkelsen, giftet seg 19. mai 1905 på Bestum i Kristiania. Etter bildene å dømme så det ut til å være et fantastisk bryllup, som jeg gjerne skulle ha vært vitne til. Ettersom morfar var fra en skipperfamilie i Sandefjord og Tønsberg, flyttet ekteparet senere til Tønsberg for å etablere en forretning midt i byen. Nå skulle de starte familielykke!

Mormor ble dessverre syk hver gang hun ble gravid, og etter flere aborter med store blødninger mente legen at hun antagelig ikke kunne bære frem levende barn. Dette førte sikkert til tanker om å ta til seg et barn. Begge kom fra barnerike familier – et adoptivbarn kunne lindre sorgen og være en god erstatning for egne barn.

ET FALMET BILDE I ALBUMET

I et gammelt familiealbum etter mormor og morfar har jeg bitt meg merke i et bilde av en ung gutt i dress sittende på en benk i hagen sammen med min mor, som da er cirka åtte år. Man kan se at han holder armen rundt henne. Jeg merker meg også at bildet er falmet og bærer preg av å ha hengt på veggen med en tegnestift, som et kjær minne. Under bildet står det kun «Otto».

Da jeg som tenåring så dette bildet, spurte jeg mor: «Hvem var Otto?» Hun fortalte at han var en storebror som var der da hun ble født, og at foreldrene hadde tatt ham til seg. «Han var egentlig onkelen min da, men hvor ble det av ham? Jeg traff ham jo aldri?» svarte jeg. Mor sa at han forsvant. Mer visste hun ikke, ettersom hun bare var rundt åtte år.

På den tiden var jeg for ung til å stille «de riktige» spørsmålene. Som voksen har jeg lurt på dette fra tid til annen. Ingen i familien hadde snakket om ham til meg. Det var kanskje ikke så rart; hvem snakker vanligvis om

«gamle dager» hvis ingen spør? Han var også ukjent for mine nålevende familiemedlemmer.

Som hobbyseleksforsker har dette trigget min nysgjerrighet. Hvem var egentlig Otto, og hvor ble det av ham? For ett års tid siden begynte jeg på det spennende detektivarbeidet, og på vårparten i fjor kom det et gjen-nombrudd. Det har blitt en sterk, gripende og tøff reise i informasjon og følelser.

Otto og min mor Sonja i 1914. FOTO: PRIVAT

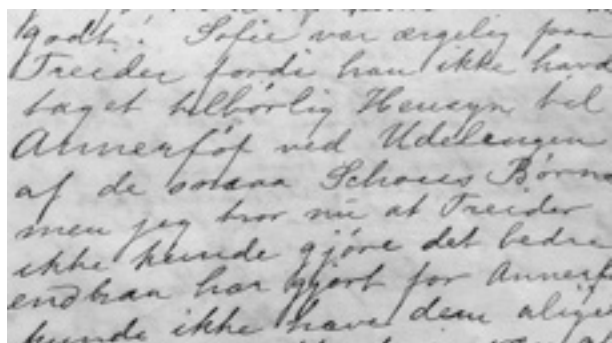

GAMLE BREV GA NYTTIG INFO

I folketellingen 1910 var Otto oppført som sønn hos mine besteforeldre i Tønsberg. Her kommer det også frem at gutten var født i Afrika 9. mai 1904 og at navnet var Otto Schau Mikkelsen. Afrika!?

I et gammelt brev fra mormors mor til en annen datter som var i Amerika, har vi lest at «Gamle Schau i Treiders Virksomhet var lille Ottos virkelige Bestepappa». I andre brev, som er bevart, har vi lest at foreldrene til min mormor kjente til Otto Treider, som var skolemann og frikirkelig predikant. Han startet Otto Treiders Handelsskole i Kristiania i 1882, og i 1891 fikk han oppført Calmeyergatens Misjonshus, der min olde-mor var på noen møter ifølge gamle brev.

Misjonshuset, som var et forsamlingslokale for evangeliske møter, var trolig et utgangspunkt for unge misjonærer som fikk kall til å reise ut for å forkynne et religiøst budskap, deriblant til Afrika.

Utsnitt fra brevet angående de foreldreløse barna. FOTO: PRIVAT

003 Otto Schau Mikkelsen		
Kun:	01	Familiestilling:
Ålder/føds:	1904-05-09	Sivilstand:
Fødested:	Afrika	Trick:
Bostatus:	h	

På grunn av tilknytningen til Treider kom informasjonen fra brevene godt med da jeg skulle finne ut hvem denne «Gamle Schau» var. Han var nemlig byggmester og antagelig engasjert hos Treider da misjonshuset ble reist. Hans navn var August Nilsen Schau, født i 1852.

MISTET FORELDRENE

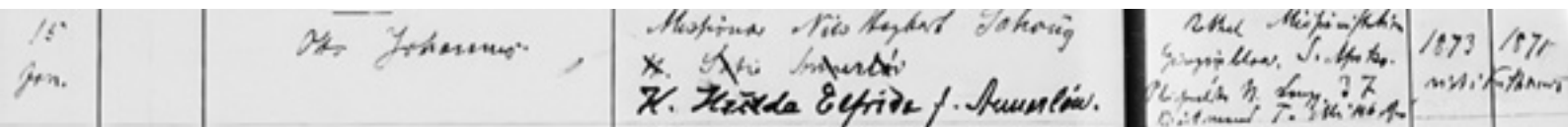
Han og kona Grethe fikk mange barn. En av disse var Nils Hagbart, født i Kristiania i 1873, som dro ut som misjonær og var tilknyttet – sammen med sin kone – en misjonsstasjon i Zululand i Sør-Afrika. Kona het Hulda Alfrida Annerløv, og ble født i 1871 av svenske foreldre som var bosatt i Fredrikstad. Nils og Hulda giftet seg i 1901 og dro nesten umiddelbart til det afrikanske kontinentet. Der fikk de fire barn, og Otto var en av dem.

I januar 1906 skjer det fatale: Nils dør av malaria, bare 32 år gammel. Plutselig er Hulda enke med fire barn i alderen fire uker til fire år! Hun måtte derfor reise tilbake til familien i Norge. Ettersom hun pådro seg en lungesykdom da hun var i Kina som misjonær før giftermålet, må hun ha vært rimelig utmattet ved ankomst til Norge med de små barna. Såpass dårlig ble Hulda at hun døde i januar 1907, året etter mannens bortgang. Dødsfallet kom frem i dødsfallsprotokollen for Oslo skifterett dagen etter.

Kunne noen i familien ta seg av de fire små, foreldreløse barna? Det så ikke slik ut. Farmor Grethe, moren til Nils, døde i Kristiania fire år tidligere. Farfar August var antagelig syk, da han døde 55 år gammel noen måneder senere i oktober 1907. Heller ikke Huldas familie kunne ta dem.

Otto er oppført som mormor og morfars sønn i folketellingen 1910. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Otto ble døpt 15. januar 1911 i Tønsberg. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

❶ Dette nå falmende bildet er det samme som det jeg ble oppmerksom på i tenårene. Bildet er det siste av Otto i albumet, og er mulig fra 1919.

FOTO: PRIVAT

❷ Otto til venstre sitter litt for seg selv, mens småsøsknene er tett inntil bestefaren.

FOTO: PRIVAT

❸ Oldemor og oldefar, min mor Sonja, mormor og onkel Toto. Otto til venstre. FOTO: PRIVAT

❹ Mormor Solveig holder onkel Toto. Otto til høyre.

FOTO: PRIVAT

ET ØNSKET ADOPTIVBARN

I et annet brev som oldemor skrev til sin datter 17. mai samme år kommer det frem at barna var blitt plassert hos ulike familier. Hva var situasjonen til Otto?

Denne hjerteskjærende historien må ha rørt oldemor. Ettersom min mormor og morfar i Tønsberg trolig ønsket å ta til seg et barn, må de ha fortalt henne dette. Et brev datert 1. juli bekrefter antagelsen min. Der skriver oldemor at de i sommer skal feriere på Husøy i Tønsberg sammen med Solveig, Thor og «lille Otto»! De hadde altså adoptert ham, og dette må ha skjedd fort.

Gjennom flere brev i denne perioden forstås det at dette var en lykkelig tid for alle i familien. Mormor og

morfar kjøpte et landsted utenfor Tønsberg, i tillegg til både seil- og motorbåt. Oldefar har i flere brev blant annet beskrevet flere hyggelige båtturer med datter, svigersønn og Otto. Det var nok stas med det første barnebarnet.

OVERRASKELSER INNTREFFER

Otto var tre år da han kom til sine adoptivforeldre. Plutselig skjedde det et mirakel: Mormor klarte å bære frem en liten gutt i januar 1910! Otto var altså enebarn i nesten tre år før overraskelsen inntraff. På tragisk vis døde det nyfødte barnet to måneder senere av lungebetennelse. Hva med Otto? Klarte mormor og morfar

6 Akers mekaniske verksted i 1949.
Dette var en av Ottos arbeidsplasser i voksen alder.
FOTO: WIDERØES FLYVESELSKAP / HELGE SKAPPEL / OSLO BYARKIV

likevel å gi ham den omsorgen og kjærligheten han var blitt vant til midt i deres egen sorg?

Otto ble døpt 15. januar 1911, noe jeg finner i kirkeboka fra Tønsberg over fødte og døpte dette året. Navnet er Otto Johannes. Han skulle snart begynne på skolen, og det var nok viktig at også han ble registrert i statskirken som resten av hans nye familie.

I mars samme år kom min mor, Sonja, til verden. Gleden var stor, men frykten for at det skulle gå galt igjen lå nok også på lur. Heldigvis gikk det bra denne gangen. Otto, som nå var blitt sju år, var mulig enda mer følsom og sårbar enn tidligere fordi han begynte å forstå mer av omgivelsene. Min mor fortalte at hun og Otto hadde et godt forhold etter det hun husket. Dette var nok lykkelige år.

Da mor var tre og Otto ti år, kom min onkel til verden i 1914. To år senere ble også min tante født. Mormor og morfar hadde altså fått tre biologiske barn. Evnet de å gi Otto like mye kjærlighet og nærhet som til dem?

BILDER RØRTE MEG

I de gamle albumene oppdaget jeg flere bilder av Otto. Jeg legger merke til at han alltid står litt for seg selv i ytterkant av bildet, mens noen av de andre barna har en mer nærhet til foreldrene. Jeg kjenner på en sårhet på hans vegne, slik at tårene presser på når jeg tenker på situasjonen. Otto har tross alt opplevd det verste et barn kan oppleve, nemlig å miste foreldrene sine.

Min mor fortalte meg at det også ble født et tvillingpar mellom 1916 og -18, men ettersom de ble født for tidlig, var de dødfødte eller døde rett etter fødselen. Tvillingfødselen må ha tæret på kreftene, både fysisk og psykisk. Mulig var dette en medvirkende årsak til at de senhøsten 1918 flyttet fra Tønsberg til Bestum i hovedstaden, der mormors foreldre også bodde.

Otto nærmet seg nå konfirmasjonsalder og tok midtelskoleeksamen på Bestum skole. Bildet jeg nevnte innledningsvis av mor og Otto på hagebenken, ble nok etter klærne å dømme tatt i forbindelse med hans konfirmasjon som fant sted i Ullern kirke 27. april 1919. Dette er også det siste bildet av Otto i de gamle albumene.

PÅ JAKT ETTER SVAR

Hva skjedde videre med Otto, og hvordan skulle jeg finne ham? Dro han kanskje til sjøs etter konfirmasjonen? Døde han i et fremmed land? Spørsmålene var mange, dette måtte jeg finne ut av.

Vennlige og hjelpsomme Aud Marit Klokkhammer i FamilySearch i Norge har hjulpet meg tidligere, og jeg tok derfor kontakt med henne om saken. Det lønte seg.

Hun fant nemlig ut at Otto var gravlagt i Oslo og at han døde først i 1980! Endatil var ikke graven slettet, og navnet var nå skrevet «Skaug».

Med riktig navn og årstall for dødsfall, fant jeg ham på Oslo kommunes nettside begravdeioslo.no.

Her sto gravens nummer med nødvendig informasjon om hvor den ligger på kirkegården, i tillegg til et navn på en kvinne med samme etternavn.

Nå var jeg ikke sen om å kontakte gravferdsetaten i Oslo for å spørre om hvem som var fester av graven. Jeg fikk et navn, som attpåtil hadde samme etternavn. Han hadde i tillegg adressen sin i hovedstaden. Dette måtte være et familiemedlem, kanskje et barnebarn?

Kristi Himmelfartsdag i fjor dro jeg til Vestre Gravlund, som var på det vakreste med duftende syrer og andre blomstrende busker og trær. Der fant jeg Ottos grav, noe som var veldig sterkt for meg. Hva skjedde med ham etter hagebenkbildet med mor og frem til han døde 76 år gammel, ifølge graven? Jeg dro hjem for å skrive brev til dette familiemedlemmet.

VANSKELIG BARNDOM

Første pinsedag kom telefonen jeg hadde ventet spent på, og det var Ottos sønn som ringte! Vi hadde en lang og fin samtale, og jeg nevnte at jeg kunne sende bilder av faren hans som barn.

En uke senere møttes vi på kirkegården. Vi gikk sammen til gravsteinen, og etterpå satt vi to timer på en benk i nærheten – da fikk jeg vite resten av Ottos historie. Det var ikke lett for sønnen å fortelle alt, og noe var også tøft for meg å ta inn.

Som jeg hadde funnet ut hadde Otto tre søsken som han ble skilt fra før han var tre år gammel. Man hører ofte om at adopterte barn ikke ble informert om sine biologiske foreldre og øvrige familie, og slik var det også for Otto. Ifølge sønnen fikk han først vite om søskenflokket da han var rundt 14 år! Kanskje kan Otto ha følt det som et svik at han ikke hadde fått vite om disse tidligere? Det er i så fall ikke vanskelig å forstå. Det kan ha vært smertefullt for ham.

Sønnen har også antydning en sak om at min morfar antagelig ville ha Otto inn i forretningen. Morfar hadde på denne tiden etablert en staselig sengeutstysforretning på Egertorget i Oslo sentrum. Otto ville i så fall ikke dette, og jeg tenker at dette førte til en opphisset situasjon der morfar trolig har blitt både skuffet og kanskje sint. Han ville nok sikre Ottos fremtid på den måten, samt få på plass en arvtager for egen del. Otto hadde også antydning til sin kone at han ikke hadde hatt det så godt hos sine adoptivforeldre. Han så kanskje ingen annen utvei enn å dra sin vei.

Jeg forgudet mine besteforeldre, elsket dem som hele familien også gjorde – vi opplevde alle at de var klippen

i familien. Dette ble derfor vanskelig informasjon å ta til seg for egen del. Jeg kunne nesten ikke tro det, men jeg stolte på det som Ottos sønn sa, da han var så forsiktig med å fortelle om disse tingene. Han ga også uttrykk for at det ikke var helt lett for ham å formidle budskapet til meg.

Jeg er oppriktig takknemlig for at han likevel gjorde det. Mine varme følelser for Otto ble i grunnen bare forsterket. Jeg var på hans side om jeg kan si det sånn, og innerst inne følte jeg at det må ha vært sånn.

Mange følelser raste gjennom meg disse dagene. Jeg var skuffet, lei meg og sint på mormor og morfar – hvordan kunne de være slik mot Otto!? Det tok tid mens jeg jobbet meg igjennom dette tankespinnet, og etter hvert kom jeg til at det ikke førte til noe positivt. Jeg måtte la det ligge og forsøke å gjenvinne de gode følelsene. Til det fikk jeg uvurderlig hjelp av min kjære venninne Birgitta Thunberg i Sverige.

VOKSENLIVET BLE BEDRE

Sønnen fortalte flere detaljer om Ottos liv. Han kom inn på læregutthjemmet i Kristiania og ble læregutt ved Akers mekaniske verksted. Senere dro han til sjøs for å spare penger. Da han hadde nok, dro han i land og gikk på Maskinistskolen. På den måten tok Otto utdanning mens han var sjømann, og steg i gradene fra laveste nivå til tredje-, annen-, førstemasinist og til slutt maskinsjef.

Ifølge sønnen skjedde dette på 1920-tallet. På slutten av 1930-tallet, etter noen år i Sverige og en skilsmisse bak seg, ble han garantimaskinist på Akers mekaniske verksted.

Dette forteller meg om en viljesterk og arbeidsom gutt, og etter hvert mann, som sto opp for seg selv og fulgte det han følte var riktig for ham. Han hadde neppe passet til å være forretningsmann i sengeutstyr, som min morfar ønsket.

Hva med Ottos søsken? Jo, sønnen poengterte at de fant hverandre igjen i ungdomsårene og hadde nær kontakt livet ut. Fattigdom var dessuten årsaken til at familien til Ottos mor ikke kunne ta seg av søskenflokkene da de ble foreldreløse.

Like før krigen brøt ut i 1940 hadde han akkurat rukket å ta artium som privatist 36 år gammel. I april-

dagene traff han også kvinnen som ble hans kone, Karen Bøe fra Bergen, som var venninne med lillesøsteren. De giftet seg høsten samme år. Otto og Karen fikk en datter i 1941, som i dag bor i London, og fire år senere fikk de sønnen som hjalp meg med å tette hullene om Otto.

Ifølge adressebok for Oslo i 1944 hadde Otto en stilling som verftmester i havnevesenet, noe som også var tilfellet i 1948. Sønnen har fått høre en historie om at faren var i sjaluppen (skip som er mindre av størrelse) som brakte Kong Haakon fra Kongeskipet til Honnør-brygga 7. juni 1945. Om dette er sant, vites ikke. Otto begynte også som overlærer på Oslo Maskinistskole, der han senere ble inspektør og til slutt rektor. Ifølge adressebøkene ble han fra 1949 verksmester ved Oslo Sporveier, og det er der sønnen husker at faren arbeidet da han vokste opp.

EN DEL AV VÅR HISTORIE

Jeg må si at jeg er imponert over alt Otto fikk gjort i livet, og at han fikk kontakt igjen med sine tre biologiske søsken. Jeg har fått bilder fra sønnen i ettertid som tyder på at søsknene trivdes godt i hverandres selskap. Alle gikk for øvrig bort på 1980-tallet, der Otto var den første i 1980. Ottos kone, Karen, levde helt til november 2001 og ble 93 år gammel.

Jeg er så glad for alt jeg har fått svar på. Nå er ikke Otto lenger et mysterium, men en del av familiens historie både på godt, og dessverre også vondt. Jeg er glad for at han fikk et godt liv etter hvert, med sin egen familie. Da endte det heldigvis godt med ham, selv om de første årene ikke var så enkle.

Følelsene mine for mormor og morfar er i ferd med å komme på plass igjen. Jeg har ingen rett til å dømme dem, og jeg er helt sikker på at de begge to, samt min mor, savnet Otto lenge etter at han dro.

En stor takk til Aud Marit Klokhammer i Family Search i Norge, Ottos sønn, kirkegårdskontoret ved Vestre Gravlund, slektning Vigdis Wohrm, min mor Sonja og Digitalarkivet som alle hjalp meg med å løse gåten om Otto. Takk også til Birgitta Thunberg som hjalp meg med å få følelsene på plass. Takk også til mine gode læremestere og venner i Slekt og Data Oslo/Akershus som har lært meg mye, blant annet å aldri gi opp! ■ ■

Kilder til voksen livsfase

Hvordan har familie, bosted og arbeidsliv for voksne endret seg opp gjennom årene, og hvor finner du relevante kilder til denne livsfasen?

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Når er man «voksen»? Som kjent er 18 år den alderen i Norge da en har full rettslig handleevne, ifølge verge-målsloven. Voksen altså, på papiret. For en 18-åring er nok «ungdom» likevel en bedre betegnelse ut ifra samfunnet i dag. Flere tar utdanning, og giftermåls-, føde- og etableringsalderen er høyere enn før i tiden.

I praksis tilsier «voksen» yrkesaktiv alder. Grovt sett vil det si personer fra 18–70 år, med unntak i begge ender. At man har ansvar for seg selv og andre, er også en god beskrivelse av fasen. Jan Eivind Myhre, professor emeritus

i historie ved Universitetet i Oslo, er tydelig på at voksenalderen har endret seg mye opp gjennom årene.

– Man ble tidligere voksen, startet tidligere i arbeid og fikk tidligere ansvar for i tiden. I den andre enden var det ingen formell pensjonsalder, da en arbeidet til de døde, eller ble for syk eller sliten. Mange kunne bli utslitt allerede i 50–60-årsalderen, avhengig av yrket, sier han, som har forsket mye på sosial- og befolkningshistorie.

YRKESLIV OG BOSTED I ENDRING

Hvilket yrke man hadde kom an på bosted, særlig på 1800-tallet. I 1825 bodde 87 prosent av den norske befolkningen utenfor byer og andre tettsteder. 50 år senere var andelen fortsatt på 76 prosent.

– På bygdene var det store flertallet bønder og fiskere, om man også regner husmenn og andre arbeidsfolk som bønder. De fleste drev med flere sysler, som jordbruk, skogbruk, fiske, sjøfart og litt håndverk. Et «mangesysleri» har det vært kalt. I byene gikk det som oftest i ett yrke, som kjøpmann, håndverker, dagarbeider, sjømann, fisker eller arbeider i den nye industrien, poengterer Myhre.

Mot slutten av århundret var det byene som sto for den fremste befolkningsveksten. På bygdene var det lite nytt land å rydde, og nye teknologiske metoder i jordbruket gjorde at det trengtes færre folk. I årene etter 1905 ble det snakket om «den nye arbeidsdagen».

– Det viste til Norges frihet fra unionen med Sverige og til den nye industrireisningen. Landet hadde fått en stor klasse lønnsarbeidere, i industri, håndverk og handel. Det betydde en ny livsform for svært mange, der arbeidsdisiplin og det å passe tiden var spesielt viktig. Tar vi med bergverk og håndverk, som var delvis industrialisert, hadde over en fjerdedel av befolkningen sitt utkomme i industrisektoren på denne tiden, sier professoren.

Familiebilde fra 1913–15.

FOTO: ERNEST RUDE / OSLO MUSEUM

Fiskere med stor fangst i 1910.

FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

Rundt 30 prosent var bønder på begynnelsen av 1900-tallet.

Bildet er fra 1910–25. FOTO: HANS RENIER

Yrkessammensetningen har kort sagt endret seg i takt med samfunnsutviklingen. På begynnelsen av 1900-tallet var det i overkant av 30 prosent som oppga at de var bønder, mens i dag er andelen under to prosent. Over halvparten hadde en fysisk arbeidshverdag frem til 1970-tallet, men dette har nå sunket til rundt 30 prosent.

Den største økningen frem til nå har foregått i det som tidligere ble kalt «informasjonsnæringer», som handlet om å skape, samle, fordele eller bruke informasjon. Dette kan for eksempel omfatte forskning, undervisning, administrativt arbeid, konsulentvirksomhet, massemedier og så videre. 15 prosent arbeidet med dette på begynnelsen av 1900-tallet, mens over 50 prosent gjør det i dag.

Cirka åtte av ti bor dessuten nå *i* og ikke *utenfor* byer og tettsteder, som situasjonen var på midten av 1800-tallet.

FAMILIE OG ETABLERING

Endringene har også vært store når det kommer til etablering og familiære forhold. Et eksempel er antall barn i familien.

– På slutten av 1800-tallet fødte kvinnen gjennomsnittlig fem–seks barn. Fra rundt 1900 ble det en nedgang i barnetall, som sank raskt til et lavmål i 1930-årene med under to barn i snitt. Da begynte man å bli redd for at vi skulle dø ut. Fruktbarheten økte igjen etter krigen, men fra 1970-årene har den sunket jevnt, sier Myhre, og viser til at fruktbarhetstallet for 2020 ble målt til 1,48 barn per kvinne.

På samme måte som gjennomsnittlig alder for første fødsel har steget, gjelder det samme for inngåelse av ekteskap. Da man ofte giftet seg i 18–20-årsalderen på begynnelsen av 1900-tallet, har gjennomsnittsalderen for dette økt til 34 år for kvinner og nær 37 år for menn i 2020.

Siden 1970-tallet har det også blitt mer vanlig å være samboer, enslig forsørger og uten barn. Skilsmisse og fødsler utenfor ekteskap forekommer også oftere. Utviklingen har gått i retning av flere små enheter, der medlemmene i dagliglivet forholder seg til færre mennesker enn før.

KILDER TIL EIENDOM

Det finnes mange kilder etter forfedre i en voksen livsfase, både i digitale og fysiske arkiver. Her tar vi for oss noen av de viktigste, som eiendom, yrkesliv, vielse, folketellinger, militære og lag og organisasjoner.

Under har vi listet opp noen tips til kilder der du kan få informasjon om hvor forfedrene dine bodde.

- ➔ **I matrikler og jordebøker** kan du få opplysninger om størrelsen på gården, hvem som var eier, hvor mye eieren av gården måtte betale i skatt og eventuelt størrelsen på buskapen og avlingene. Kanskje kan du også få opplysninger om når eieren fikk skjøte på gården, eller når leieren fikk bøkse på gården. Matriklene og jordebøkene finner du i Riksarkivet, i statsarkivene og på [Digitalarkivet.no](https://digitalarkivet.no).
- ➔ **I pantebøkene** kan du blant annet lese om kjøp og salg av eiendommer, skylddeling – altså når en eiendom ble delt i to og grensebeskrivelser, også kalt grenseopp ganger. Her kan det også stå hvor mye pant banken hadde i eiendommen. Pantebøkene ble ført fra 1600-tallet, men ble vanlige fra 1700-tallet. På Digitalarkivet kan du finne digitaliserte pantebøker frem til 1950. Panteregister og gammel grunnbok er inngangen til å finne aktuelle dokumenter i pantebøkene. Gammel grunnbok overtok for panteregisteret fra 1935. Forretninger/dokumenter som da fremdeles var gyldige ble overført til gammel grunnbok. I gammel grunnbok / panteregister finner du opplysninger om hva slags forretning som er tinglyst, og når det skjedde.

Brudepar fra 1943

FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

Kontorarbeid ble mer og mer vanlig utover 1900-tallet. Her fra 1963.

FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

- ➔ I **tingbøkene**, som er arkivmateriale som gir oss informasjon om rettssaker og andre juridiske hendelser, finnes det også opplysninger om tinglysing ved kjøp og salg av eiendommer, samt om leie av jordeiendommer. Ved rettssaker måtte de involverte dokumentere hvor de bodde, og i noen tilfeller måtte de legge frem skjøter på det de eide. Dette materialet strekker seg tilbake til midten av 1600-tallet. Tingbøkene frem til rundt 1800 er digitalisert under «Rettergang og straff» på Digitalarkivet.
- ➔ **Skifteprotokollene** finnes helt tilbake til 1600-tallet, og gir opplysninger om fordeling av eiendeler etter et dødsfall. I skiftet kan det stå hvor mye noen eide i en gård og at arvingene har fordelt verdiene i denne innbyrdes. Du finner skifter på Digitalarkivet og i statsarkivene.
- ➔ I enkelte kildeserier fra 1600- og 1700-tallet vil det også finnes opplysninger om eiendomsforhold. Dette gjelder for eksempel **lensregneskap**, **stiftamtstue-regneskap**, **fogderegnskap** og **byregneskap**. Alt dette finnes under «Regneskap og skattemateriale» på Digitalarkivet.

KILDER TIL YRKESLIV

På Nasjonalbibliotekets nettsider (nb.no) finner du **oppslagsverk til ansatte**, som kan gi mange spennende opplysninger. Husk at det også kan finnes lokalhistoriske verk som tar for seg ansatte i et avgrenset område, og at mange fagforeninger, firmaer og organisasjoner ofte har gitt ut jubileumsverk som kan inneholde interessante opplysninger om både arbeidsliv og ansatte. Disse er ikke nødvendigvis digitalisert.

I flere artikler på våre nettsider kan du lese mer om slektsforskning på yrker som eksempelvis handelsmenn og -kvinner, bedriftsansatte, fabrikkarbeidere, håndverkere, gruvearbeidere, fiskere, skogsarbeidere, bønder, tjenestefolk, postansatte, fyrvoktere, med mer.

HVA VISER KIRKEBØKENE?

De første kirkebøker som ble ført i Norge er fra 1623, men først fra tidlig på 1800-tallet ble handlingene ført i et bestemt, ensartet mønster. Nesten alle avleverte kirkebøker er tilgjengelige frem til omtrent 1930 på Digitalarkivet. I sammenheng med kilder til voksen livsfase går vi først og fremst nærmere inn på vielse, innflyttings- og utflyttingslistene og dagregister.

- ➔ I forbindelse med **vielse** står brudgommen og brudens navn oppført. Det samme gjør deres bosted, alder, som oftest fødested, brudgommen/brudens fars navn og stilling og forlovere.
- ➔ I **innflyttings- og utflyttingslistene**, som stort sett er fra tiden etter 1820, er det ført opp navn, alder, hvor de kommer fra og hvor de skal reise. Gjelder det hele familier, ble alle i familien ført opp med navn og alder. Dessverre syntes ofte presten at dette ikke var av interesse for statskirken, da det ikke var en kirkelig handling. Listene er derfor svært ufullstendige. Men er du heldig, kan du finne den du leter etter der.
- ➔ **Dagregister** ble innført som et fast register i samband med de nye kirkebøkene som kom i 1820. Det kan ses på som en loggbok over prestens handlinger som han utførte i løpet av året. Selv om dagregister ikke kom inn som skjema før ved utgivelsen i 1820, var det mange prester som førte slike registre i de eldre kirkebøkene.

VIKTIG INFORMASJON I FOLKETELLINGER

Folketellingene inneholder opplysninger om alle personer som bodde i Norge på en bestemt dato i et bestemt år, og er en mye brukt kilde for slektsforskere. I folketellingene finner du hele befolkningen oppført med navn, alder, fødselsår, ekteskapelig status, yrke og andre data. Dessuten står familiemedlemmer samlet, med opplysning om deres slektskapsforhold.

Folketellingene fra 1801, 1865, 1875, 1891, 1900 og 1910 var landsdekkende og er tilgjengelige og søkbare på Digitalarkivet. Det samme gjelder tellingen fra 1920, som nærmer seg komplett. I tillegg har du bytellingene fra 1870 og 1885. For enkelte steder finnes også folketellinger fra 1815, 1825, 1835, 1845 og 1855 med navn på de som bodde der.

ANDRE KILDER TIL VOKSEN FASE

- På Nasjonalbibliotekets nettsider kan du finne informasjon om slektninger som står nevnt i **aviser** og **diverse bøker**, som slekts- og lokalhistoriske bøker. Det kan være i forbindelse med politisk virksomhet, godkjenning av firma eller virksomhet, deltakelse i ulike arrangement, utstillinger av husdyr, med mer. Kanskje er den du leter etter blitt intervjuet? Mulig finner du også et bilde av vedkommende?
- Militære ruller er lister over mannskapet i en bestemt militær avdeling. I disse kildene vil du finne opptegnelser over militære mennskaper både i landlegd, altså de som skulle tjenestegjøre på land, og sjølegd, de som skulle til marinen. I rullene kan du finne opplysninger om alt fra navn, fødselsdato og -år og oppholdssted, til høyde, kroppsfasong, farge på håret og om man hadde skavanker. Angående kilder til voksen livsfase er det særlig **hovedruller**, **innrullinger** og **ekstraruller** som er mest aktuelle.
- Alle som flyttet, skulle ha med seg en **flytteattest** fra presten. Disse finner du i Prostens arkiv, som ligger i statsarkivene. Her kan det stå hvor lenge personen hadde bodd et sted, om de hadde barn med seg, hvor de ble konfirmert eller når de gikk sist til alters. Attestene finner du tilbake til slutten av 1600-tallet, men hvor mange attester som finnes for de ulike prestegjeldene, varierer mye. Noen steder kan det

finnes tusenvis, mens andre knapt har noen. Fra 1900 begynte lensmennene også å føre flytteprotokoller. I Prostens arkiv kan du også finne informasjon om **hendelser som var ansett som umoralske**.

- Hvor finner du informasjon om folks deltakelse i ulike **lag og organisasjoner**? Mye av det private arkivmateriale befinner seg i dag oftest hos lokale biblioteker, museer og historielag, eller eies fremdeles av foreningene og institusjonene som skapte dem. I all hovedsak er materialet som befinner seg i kommunearkiv og kommunale arkivinstitusjoner knyttet til kultur og fritid, og er fritt tilgjengelig. Det betyr at man ved å henvende seg kan få innsyn i å lese gjennom protokoller, saksmapper eller annet som ligger der. Enn så lenge er lite digitalisert, så du må beregne å lese dette ved institusjonen. Arkiver som befinner seg i museer, biblioteker eller andre private institusjoner er ofte også tilgjengelige, men her må man gjerne påvente noe mer tid for å få sett materialet. Sjekk også ut tidsskrifter på Nasjonalbibliotekets nettsider, som kan dele opplysninger om klubbaktivitet, arbeidsliv og medlemmene i laget.

Se også våre webinarer som tar opp ulike temaer og kilder som kan knyttes til voksen livsfase. På våre nettsider kan du også lese flere artikler om dette.

KILDER

- Benum, E. «Industrisamfunn på hell». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Benum, E. «Nye familiemønstre». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Christiansen, S.T.G. «Befolkningen i Norge». FHI. 2021.
- Gisle, J. «Myndig». SNL. 2022.
- Haug, M. «Mer enn 8 av 10 bor i tettsteder». SSB. 2019.
- Jan Eivind Myhre
- Jonny Lyngstad
- Modalsli, J.H. «Stor økning i yrkesmobiliteten fra 1800-tallet til i dag». SSB. 2017.
- Myhre, J.E. «Et bonde- og fiskersamfunn». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Myhre, J.E. «Norge blir et industriland». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Slett og Datas artikler

Arbeidsstokken ved Akers mekaniske verksted i 1898. FOTO: UKJENT / NORSK TEKNISK MUSEUM

Fra Flensburg til rikdom i Christiania

Min tippoldefar ble en av Christianias første grosserere etter få år i Norge, og var blant byens utvalgte stemmeberettigede på 1830-tallet. Tippoldemor gikk gravid i over halve ekteskapet, og døde ung. Dette er historien om ekteparet som emigrerte nordover for brennevinet.

■ NILS VIBE

Historien om mine tippoldeforeldre, Peter og Johanne Nicolaysen, begynner på Vår Frelsers gravlund i Oslo. Til venstre for trappen som leder opp til Henrik Wergelands gravminne, finner vi en familiegrav som stikker seg ut, den eneste som er plassert slik, mot muren og i hvit marmor. De andre er frittstående på gresset foran muren, noen med høye gravstøtter, andre med plater på marken og alle i mørk stein.

I denne graven ligger fire generasjoner av min familie, fra mine tippoldeforeldre til mine foreldre. Gravstedet ble opprettet i 1845 da min tippoldemor døde 42 år gammel. Innskriften på de to tavlene er knapt nok leselig, men viser at tre små guttebarn er gravlagt sammen med henne. Det samme er tippoldefar, som døde i 1872.

Ved å se nærmere på årstallene på gravsteinen, kan vi slutte oss til at tippoldemor døde i barsel da min oldemor Johanna ble født. Den forteller også at sønnen Peter, som ikke stiftet familie, er gravlagt her sammen med sine foreldre. Går vi til gravferdsetatens nettside finner vi enda en sønn, som ikke er nevnt på gravsteinen. Etter hans død i 1902 var det min oldemor og hennes etterkommere som overtok gravstedet. Gravstedet er i seg selv en kilde til å lære om tidligere generasjoner.

UTVANDRET TIL CHRISTIANIA

Hva vet vi om Peter og Johanne? Gravsteinen forteller oss at tippoldefar var født i 1804, kom fra Flensburg og var kjøpmann. Siden den også viser at sønnen Peter ble født i 1835, er det naturlig å søke i kirkebøkene etter en

Familiegraven på Vår Frelsers gravlund i Oslo.

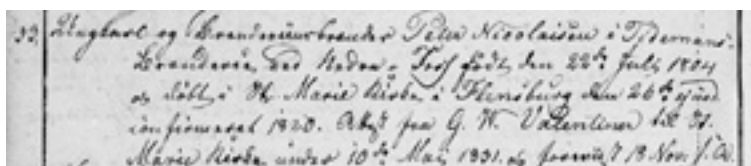
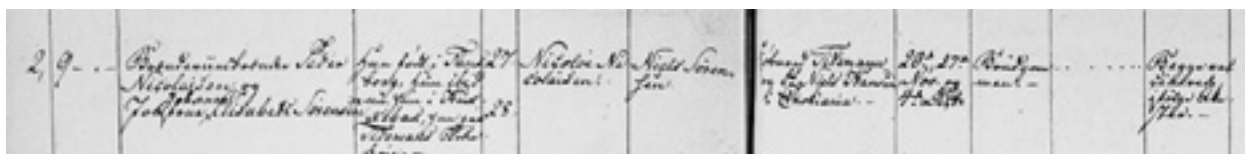
FOTO: PRIVAT

Johanne Elise Sørensen, gift Nicolaysen.
Malt av Carl Petter Lehmann rundt 1840. EIER: OSLO MUSEUM

Peter Nicolaysen. Malt av Carl Petter
Lehmann rundt 1840. EIER: OSLO MUSEUM

I en kirkebok finner vi
Peter og Johannes vielse
i desember 1831.

FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Mine tippoldeforeldres
navn nevnt i udatert innførsel
om innflyttede i 1832. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

vielse før dette. Det viser seg etter en del leting at den fant sted 9. desember 1831 i Aker menighet, altså i Gamle Aker kirke i Christiania, dagens Oslo.

Av kirkeboka går det frem at tippoldefar ganske riktig var født i Flensburg i Danmark, som i dag tilhører Tyskland, og etter tippoldemors navn står det på latinsk «ibid.», altså «ibidem», eller «samme sted». Den forteller også at kjøpmennene Tideman og Niels Hansen var vitner i vielsen. Som yrkestittel oppga Peter «brændevinsbrænder» og bostedet hans ser ut til å ha vært hos Tideman i hans brenneri. Kirkeboka viser dessuten at Peters far het Nicolai Nicolaisen, mens Niels Sørensen var Johannes far.

Når kom de til Christiania? Også her finner vi nyttige opplysninger i kirkeboka for Aker menighet. Ut fra en udatert innførsel om innflyttede i 1832, forstår vi at de må ha kommet til Norge sammen. De hadde med seg to nesten likelydende attester, som var utstedt 10. mai 1831 i Flensburg og ble bekreftet 18. november samme år, altså bare tre uker før de giftet seg.

KOM TROLIG FRA SAMME DISTRIKT

Når det gjelder Peters og Johannes foreldre, har vi en dansk folketelling fra 1803 å støtte oss til. Siden Peter ble født i 1804, finner vi ikke han der. Det samme gjelder

Portrett av Peter, tatt rundt 1865–1872.

FOTO: UKJENT / OSLO MUSEUM

Johanne, som ble født året før, men trolig etter at folketellingene var gjennomført det året.

For tippoldefars del er det én familie som peker seg tydelig ut. Faren het Nicolay Nicolaysen og var brennevinsbrenner, som Peter også ble senere. Familien bodde i sognet Marienkirchspiel i Flensburg, samme sogn som Peter og Johanne kom fra ifølge attestene de hadde med seg til Norge. Dersom dette er riktig familie, var navnet på moren Maria Matthiesen. Peter hadde også fire søsken i alderen tre til 14 år da han ble født.

I samme sogn og distrikt finner vi skipper Niels Sørensen med kona Maria Christensen og tre barn i alderen fire til 13 år. Disse var mest sannsynlig Johannes familie, men vi kan ikke være hundre prosent sikre, siden vi mangler informasjon som kan bekrefte det.

PETERS FORRETNINGER OG KARRIERE

Tilbake til Norge: Peters adresse ved vielsen blir i kirkeboka oppgitt som «i Tidemanns brænderi». Brennerivirksomheten hadde sterk vekst i Norge på denne tiden, og det var nok en viktig forklaring på at Peter og Johanne flyttet til Norge. Jeg har ikke klart å finne ut mer om Tidemanns virksomhet.

«Hukebak» oppgis som adresse for Johanne. Dette var en plass som lå rett utenfor den daværende bygrensen, der Fredensborgveien i bydelene St. Hanshaugen og Grünerløkka munner ut i Maridalsveien i dag. Vi vet fra en innføring i kirkeboka av en dåp i 1829 at hokeren Larsen bodde der på den tiden.

Mine tippoldeforeldre dro altså ikke til Christiania på

FOTO: UKJENT / OSLO MUSEUM

Elvegata 32–34 brant ned i 1899. I dette huset bodde mine tippoldeforeldre fra rundt 1840 og livet ut.

lykke og fromme. Peter var brennevinsbrenner og «kom herop for at fungere som Brænderimester ved det af Grosserer D.M Hauge og P.A.F Bergh anlagte Brænderi», slik det står i omtalen i *Aftenposten* ved hans død i 1872. Om Tidemanns brenneri var en del av denne virksomheten, eller bare et kortere mellomspill for Peters del, vet vi ikke.

I *Christiania Intelligentssedler* kan vi lese at Peter allerede i tredje kvartal 1833 hadde «erhvervet Borgerskab» i Christiania og hadde tittelen «kjøbmand». I omtalen ved hans død står det også at han ble «en af Byens første Grosserer». Han omtales også som «Borger» og «Kjøbmand» i kirkeboka ved en barnedåp i mars 1834. Ved samme anledning kan vi dessuten lese at familien var «boende i Ole Christian Stenersens gaard». Stenersen var også kjøpmann, og hans gård lå i Store Strandgade ved det nåværende Jernbanetorget, der Europarådets plass er i dag.

Integreringen må ha gått raskt; høsten 1835 var Peter, ifølge *Christiania Intelligentssedler*, innført i manntallet som en av 1058 stemmeberettigede i Christiania! Senere flyttet familien til Grensen, og til slutt til enden av Elvegata ved Lilletorget, ifølge kirkebøkene. Der ble Peter boende til han døde i 1872.

MISTET KONE OG FLERE BARN

Etter vielsen i desember 1831 ble Johanne snart gravid, og i september året etter ble sønnen Nicolay Ludvig født på Rikshospitalet. I løpet av 13 år satte Johanne i alt ti barn til verden, sju gutter og tre jenter. Sju av barna vokste opp, mens tre av guttene døde da de var mellom ti og 14 måneder gamle.

Det fjerde barnet døde bare seks uker etter at det femte ble født, mens det niende barnet ble født bare seks uker etter at det åttende døde. Det er nesten umulig å forestille seg hvordan min tippoldemor hadde det. Hun gikk gravid i 90 av de 162 månedene hun og tipp-

Dødsfald. Igaar Morges indløb hertil fra Sandeffjords Vad den Efterretning, at Grosserer Peter Nicolaysen heraf Staden samme Nat var afgaaet ved Døden. Nicolaysen var født i Holsten og kom for mange Aar siden herop for at fungere som Brænderimester ved det af Grosserer D. M. Hauge og P. A. J. Bergh anlagte Brænderi. Ved den Virksomhed og Energi, som udmærkede Nicolaysen, skabte han sig snart som Fabrikant en uafhængig Stilling og hævede sig som Forretningsmand til at blive en af Byens første Grosserere. Han skal efterlade sig en Formue paa omtrent 400,000 Spd., som tilfalder hans 7 Børn, der Alle ere voksne og flere i Embedsstilling. Den Afdøde var 68 Aar gammel.

Omtale i *Aftenposten* av Peter etter hans død i 1872.

oldefar var gift! Den voldsomme påkjenningen kroppen hennes må ha blitt utsatt for, har med stor sannsynlighet vært en årsak til at hun til slutt døde i barsel.

Min oldemor ble oppkalt etter sin mor og ble døpt 18. september 1845, drøyt to måneder etter morens død. Peter satt nå alene igjen med sju barn, den eldste 13 år og den yngste nyfødt. Hvis det i det hele tatt fantes lyspunkt i denne situasjonen, må det ha vært at han var en rik mann, som i det minste ikke hadde økonomiske bekymringer på toppen av en dyp sorg og eneansvar for sju barn.

Selv om dette ikke kan dokumenteres, hadde familien med stor sikkerhet tjenerskap som kunne ta seg av både husholdningen og barna. I 1865 var min oldemor Johanna, ifølge folketellingen det året, det eneste av barna som fortsatt bodde hos faren ved Lilletorget – i samme husholdning finner vi tjener, stuepike, kokke, gårdsgutt og en handelsbetjent. To år senere giftet hun seg med min oldefar, Ferdinand Ludvig Vibe.

ETTERLOT SEG STOR FORMUE

Tippoldefar fortsatte sin kjøpmannsvirksomhet med huset ved Lilletorget som base. Folketellingen fra 1865 viser at han eide jord og bygninger utenfor bygrensen. Der

hadde han ti hester og dyrket havre og poteter. Det er forklaringen på at en gårdsgutt var blant beboerne i hans hjem. Det er ellers ikke skrevet særlig mye om ham, men vi vet at han i en periode eide fabrikkbygningen Glads mølle på Sagene. Det finner vi i boken *Gamle Christiania-billeder* av Alf Collett fra 1893:

«Driften af Nedre Papirmølle fortsattes i dette Aarhundrede af Proprietær Glad og efter ham af hans Søn Generalmajor Glad, som i 1856 solgte Møllen for 14.000 Spd. Til den fra Slesvig indvandrede Kjøpmænd Peter Nicolaysen, hvis arvinger i nogle aar fortsatte Driften, indtil Fabrikken i 1870–Aarene ble nedlagt og solgt til Hjula Væveris Eiere, Firma Halvor Schou.»

Omtalen i *Aftenposten* ved Peters død oppsummerer et liv med stor foretaksomhet og mye medgang, men nevner ikke hans store sorg ved tapet av sin ektefelle:

«(...) Nicolaysen var født i Holsten og kom for mange Aar siden herop for at fungere som Brænderimester ved det af Grosserer D.M Hauge og P.A.F Bergh anlagte Brænderi. Ved den Virksomhed og Energi, som udmærkede Nicolaysen, skapte han seg snart som fabrikant, en uafhængig Stilling og hævede sig som Forretningsmand til at blive en av Byens første Grosserere. Han skal efterlade sig en Formue paa omtr. 400.000 Spd., som tilfalder hans 7 Børn, der Alle ere voksne og Flere i Embedsstilling. Den Afdøde var 68 Aar gammel.»

Takket være et rikt utvalg av kilder har jeg blitt bedre kjent med mine tippoldeforeldre. Historien om livene deres er noe jeg tar med meg neste gang jeg besøker gravstedet på Vår Frelsers gravlund.

KILDER

- Begravdeioslo.no.
- Bore, R.R. «Industrien har begyndt at rodfæste sig i Landet». *Fra håndkraft til høyteknologi – norsk industri siden 1829* (s. 24–44). SSB. 2008.
- *Christiania Intelligentssedler*. 02.10.1833 og 07.12.1835.
- Collett, A. *Gamle Christiania-billeder*. 1893.
- Danish Family Search. Folketellinger for Flensburg 1803.
- Folketelling 1865 for Kristiania kjøpstad.
- Kirkebøker for Aker prestekontor: 1828–1837 (nr. 13, s. 410) og 1820–1833 (nr. 14A, s. 92q–92r).
- Kirkebøker for Oslo domkirke: 1830–1836 (nr. 11, s. 449–450), 1824–1830 (nr. 10, s. 520–521), 1833–1846 (nr. 24, s. 321–322), 1833–1846 (nr. 24, s. 717–718) og 1844–1864 (nr. 13, s. 12).
- Næsheim, A. «Christiania i Oslo». *St. Hallvard* (s. 37–39). 1999.
- Omtale i *Aftenposten*. 26.08.1872.
- Oslo byleksikon. «Hukebak».

Aftenposten

HISTORIE

Interessert i historie?

Aftenposten Historie gir deg norsk og internasjonal historie fra fjern og nær fortid.

aftenpostenhistorie.no/slekt

Fornyes til kr 99/md. Ingen bindingstid.

Prøv for
1 krone

Fra sorg til fellesskap

Hun hadde forlatt mann og barn til fordel for jordmoryrket. Han hadde hatt noen krevende år bak seg. Dette er historien om hvordan Rønnoug og Søren møttes, og min familie ble til.

■ LIVFØLLING

Rønnoug og Søren var mine tippoldeforeldre i Høland i Indre Akershus. Deres sønn, Julius, startet den grenen av familien som senere er spredt utover Østlandet. Rønnoug kom derimot fra middelaldergården Sandbu i Vågå i Gudbrandsdalen.

Min mor drev slektsforskning i sin tid for å finne ut av tilknytningen til denne gården og eldre slekt der. Rønnoug ble en kjent figur i familien. Det var henne og forbindelsen til Sandbu som var mest spennende å finne ut av. Det var mindre kjent hvem Søren var, samt hvordan de møttes og ble et par. Han var mer anonym.

Det er også livet til Rønnoug jeg vet mest om, men Søren situasjon da de møttes var også helt spesiell. Det er lett å se mer enn tall hvis man tenker litt over hva årstallene som dukker opp i letingen viser om livet og situasjonen de var i.

VIKTIGE NOTATER

Mine foreldre er borte for lengst. Jeg fikk overta mors notater og store skjemaer, og ville bringe orden i dem. På 1950-tallet var min fars far og tante i live, og mor hadde notater etter intervjuer med dem. Derfor ble historien om Rønnoug kjent og levde videre som en familiehistorie.

Rønnoug vokste opp på middelaldergården Sandbu i Vågå.

FOTO: UKJENT. Til høyre: Tegning av Julius, sønnen til Rønnoug og Søren. EIER: FAMILIEN

Kirkebøker både i Vågå og Høland ble undersøkt. Hun reiste fra mannen og fire barn i Vågå, ble jordmor i Høland og møtte Søren der. Hennes flytting vekket derfor mange spørsmål. Rønnoug ble et bindeledd mellom Vågå og Oslogryta.

RØNNUGS BAKGRUNN

Rønnoug ble født 28. mars 1793 og vokste opp på nevnte Sandbu gård. Hun var datter av «Sandbuklukkaren» Jacob Danielsen Sandbu. Han var i sine yngre år en svært begavet fattiggutt som fikk seg jobb på prestegården som gårdsgutt, der prestens sønn, dikteren Edvard Storm, tok han i skole. Jacob ble selv skolemester og senere klokker, som var en betrodd stilling den gangen. Han hadde bibliotek i huset, lånte ut bøker til folk i bygda, i tillegg til å være bonde. Dette var altså hjemmet som Rønnoug vokste opp i – kristent og med lærdom.

Hun ble gravid med Guttorm Christensen fra Åsåren på Otta. Han var odelsgutt, men de flyttet likevel inn på Sandbu gård. Sier det noe om Rønnougs evner og styrke at de flyttet inn hos hennes familie? De fikk disse fire barna sammen: Christen i 1817, Anne i 1819, Marit i 1823 og Jakob i 1827. Marit døde to år gammel. Hvordan påvirket dette Rønnoug?

Ekteskapet ble inngått bare dager før første fødsel, og antakelig mye av plikt. Fra min farfar fikk mor vite at mannen hennes «drakk og hadde mye kvinnfolkhistorier». Det er alt vi vet om hvorfor ekteskapet gikk dårlig. Kanskje har hennes oppvekst på gården, med den kulturen som var der, også vært av betydning?

FLYTTET OG BLE JORDMOR

I 1831 forlater Rønnoug både familien og den gamle bondekulturen i Vågå, da hun reiser til Kristiania for å gå på en ettårig privat jordmorskole. Hun ble anbefalt av presten til å gjøre dette. Hun må ha planlagt dette lenge. Hadde hun behov for å bruke sitt gode hode på andre

Gården Kollerud i Høland, der Rønnoug og Søren møttes. MALER: LUDVIG SKRAMSTAD / STORTINGET. Innfelt: Min tippoldemor, Rønnoug. EIER: FAMILIEN

oppgaver enn å være bondekone? Det var ikke mange utdannelser som var åpne for kvinner på den tiden. Hun fikk god omtale til eksamen i 1832. Året etter ble hun ansatt som jordmor i Høland.

Hjemme i Vågå bodde mormoren fremdeles sammen med Guttorm. Hun tok seg av de små barna, der Jakob bare var fire år gammel. Storfamilier hadde man fremdeles. Det er likevel temmelig spesielt. Ved separasjon beholdt faren foreldreretten over barna, mens moren var umyndig. Rønnoug ville derfor ikke få med seg barna ved separasjon uten en avtale. To av barna flyttet senere til henne i Høland som voksne, de beholdt altså kontakten.

Høland var ikke særlig utviklet. I en bygdebok ser jeg at de klager på skole- og helsevesenet på 1800-tallet. Dessverre finner jeg ikke noe om jordmorvesenet i området så tidlig. Ikke mange kommuner hadde egen jordmor, da man som oftest brukte selvlærte fødselshjelpere.

Aurskog-Høland bygdetun har nettopp laget en utstilling om jordmorvesenet, som er lagt ut på nett. Ifølge siden ser det ut til at Rønnoug var den første jordmora i Høland. Betalingen ble gjort pr. fødsel, og ble betalt av den fødende. Rønnougs økonomi var nok ikke god. Det var også trangt for noen fødende som ikke alltid kunne betale. Det ble ordnet bolig for henne på Kollerud gård i Høland.

STORE OMVELTNINGER I SØRENS LIV

Hva med hennes kommende partner, Søren? Han kom fra en bondefamilie, og vokste opp på Riser gård i Høland, der hans mor kom fra. Besteforeldrene hans på farssiden

kom fra gårder i Høland, mens mormoren kom fra Strandebarm i Hordaland. Faren var i folketellingen 1801 kalt «husbond, dimitert vagtmester og tømmermerker». Vaktmester er en slags oppsynsmann; kanskje i militæret eller for tømmermerkene? Han har i alle fall hatt et tillitsverv utenom gårdsbruket.

Søren får benevnningen «utmerket» ved konfirmasjonen. Helt fra første registrering ved ekteskapet kalles han kontorist, og tittelen følger ham helt til han dør. Han har nok hatt et godt hode med interesse for teori og skole, som var noe annet enn bonde.

Han gifter seg som 24-åring med Christiane Maria i 1825. Han arbeider først i Halden og deretter i Kristiania. De får sitt første barn i 1825, og sitt andre tre år senere.

Deretter kommer tragediene: I 1829 dør hans far, og i 1830 dør hans mor. I 1830 får de barn nummer tre, og da dør også hans kone, mens barnet overlever. Da flytter han hjem til Høland og får arbeid på Kollerud gård. Med seg har han sine tre små barn, som måtte få tilsyn. Jeg har ikke funnet hvor barna bodde, men antakelig ikke sammen med ham på Kollerud. Søren hadde tre brødre, men jeg vet ikke om han hadde søstre.

Dødsfallene stopper ikke, da det yngste barnet dør i 1833. Hvordan kan det stå til med Søren etter disse tøffe årene? Det er dette som slo meg så sterkt bare ved lesingen av disse årstallene, som ble oppdaget tilfeldig i folketellinger.

MØTTES PÅ GÅRDEN

Rønnoug får som nevnt også bolig på Kollerud gård med sin virksomhet, da hun flytter dit samme år som Søren

mister barnet sitt. Gården var for øvrig eid av bonden Christian Christensen, representant på Eidsvoll i 1814 for Høland. Han døde i 1833, samme år som Rønnoug ankom. Søren var fra før av ansatt som kontorist på gården. Hun har forlatt sine barn i Vågå, og hennes far, som hun var nært knyttet til, er død. Søren har også opplevd stor sorg med fire dødsfall i nærmeste familie.

Selvsagt ble det til at de to fant hverandre, som begge hadde andre interesser enn vanlige bønder, samt hadde kjent på sorg og ensomhet. Det er ikke nevnt noe om at hans barn bor hos dem. Jeg kan heller ikke tenke meg at hun som nå var 40 år, og som hadde jordmorvirksomhet både dag og natt, kunne påta seg det.

I 1836 blir hun gravid. Barnet blir døpt Julius Markus Edvard Storm Sørensen Sandboe. Søren melder selv fødselen og vedkjenner seg dermed klart sitt farskap. Kjente personer på begge sider er faddere. Ekteskap var ikke mulig. Hun er separert ved bevilgning fra Amtmannen og anses som gift – skilsmisse hadde krevd omfattende rettsak. Julius får hennes etternavn og tilknytningen til Sandbu. At han også får navnet Edvard Storm, som var hennes fars venn og lærer, sier litt om hans betydning i hennes familie. Hun kjente altså godt til røttene sine, selv om hun bodde i Høland.

BARNA HJALP MOREN

Hennes datter i Vågå, Anne på 17 år, kommer til moren i 1836 for å hjelpe til med barnet. Alle barna til Søren stifter familie og får egne barn, men om det var noe kontakt mellom Søren og barna har jeg ikke funnet ut av. Etter datidens kultur var de nok vokst opp hos noen av hans øvrige familie. Søren dør senere i 1845 på Kollerud. Det må ha vært et stabilt forhold.

Sønnen Julius flyttet hjemmefra tidlig, og begynte i garverlære. Han ville altså heller ikke bli bonde.

Rønnoug og Anne bodde et par andre steder etter at Søren døde. Christen, sønnen til Rønnoug, bodde lenge i Kristiania som militær. Han kom med kone og barn for å hjelpe til med gårdsbruket etter Søren's bortgang. Da også han døde, flyttet Julius til moren og etablerte garveri der.

Rønnoug var registrert som jordmor helt opp til omkring 80-årsalder. Hun kjøpte plassen Vardåsen, som hun beholdt eierskapet til helt til sin død i 1880, 87 år gammel. Julius flyttet senere til Fetsund hvor han opprettet stort garveri, bygde hus og fikk mange barn, som etter hvert bosatte seg rundt omkring på Østlandet.

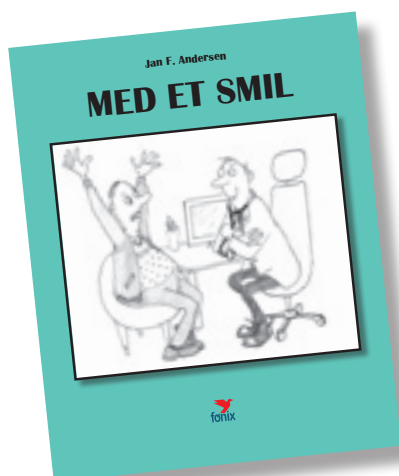
KILDER TIL HISTORIEN

Til å få klarhet i historien om Søren og Rønnoug har jeg benyttet meg av flere relevante kilder. Først og fremst var mors notater et nødvendig utgangspunkt. Jeg brukte hovedsakelig folketellinger og kirkebøker på Digitalarkivet for å kontrollere dette. Gjennom søk på nettet oppdaget jeg et slektstre der Søren var omtalt. Jeg tok kontakt med den ansvarlige og fikk vite mer. Deretter kontrollerte jeg hans opplysninger grundig i Digitalarkivet.

Via Facebook fikk jeg kontakt med nålevende ukjente slektninger, som hadde opplysninger og viste meg vei videre i letingen. Historielagene i Vågå og Høland ga meg mye nyttig informasjon, og innsyn i to bygdebøker var uvurderlig. Jeg må også takke genealog Elin Galtung Lihaug, som har vært til uvurderlig hjelp når jeg har stått fast i lesing av vanskelig skrift i kirkebøker.

UTVALGTE KILDER

- Bygdeboka *Gårds- og slektshistorie for Høland og Setskog*. Flere bind. 1999–2021.
- Holtedahl, O. *Høland og Setskogen herreder*. 1914.
- Museene i Akershus. «Lokale jordmødre». Nettutstilling laget av Aurskog-Høland bygdetun.

ÅRETS MORSOMSTE BOK?

Boken er nå i salg og kan bestilles i nærmeste bokhandel.

En samling artige historier fra et langt liv. Bedriftslederen fra Jevnaker har samlet på morsomme historier hele livet.

Nå er historiene kommet i bokform!

Jan F. Andersen. **MED ET SMIL**

Fønix Forlag. ISBN 978-82-8387-027-5

Kilder til eldre livsfase

Hvordan har alderdomstilværelsen endret seg opp gjennom årene, og hvor finner du relevante kilder til denne livsfasen?

■ KNUT SØRHUSBAKKEN

Når starter egentlig alderdommen? Som i overgangen mellom ungdom og voksen, er det ingen skarp grense for når en alder slutter og alderdommen setter inn. Det er individuelt. Vi vet også at dagens eldre generelt er sprekere enn de som var det før i tiden.

Det ser man også på den forventete levealderen, som aldri har vært høyere enn nå. Gjennomsnittsalderen har økt fra snau 40 år på slutten av 1700-tallet, via 60 år på 1910-tallet, til dagens 84,9 år for kvinner og 81,5 år for menn. Jan Eivind Myhre, professor emeritus i historie ved Universitetet i Oslo, er tydelig på hva det skyldes.

– Spedbarnsdødeligheten har blitt sterkt redusert fra 1700-tallet og frem til i dag. Det henger også sammen med at levestandarden, som ernæring, økonomi, medisiner og boforhold, har blitt bedre opp gjennom årene. Folk kunne selvsagt bli gamle før også, men det er enda flere som blir det i dag. Tidligere ble man dessuten mer utslitt av arbeidet, da det ikke var noen formell pensjonsalder. Folketrygden vi kjenner i dag ble først innført i 1967, påpeker han.

DATIDENS PENSJONSORDNING

For de som hadde eiendom på landsbygda på 1800-tallet, der rundt åtte av ti nordmenn bodde på den tiden, var det kårordningen som fungerte som pensjon.

– Å ta kår handlet om å gi fra seg rettighetene til en gård mot å få bolig, mat, omsorg og pleie tilbake. Det vanligste var at den eldre generasjonen overlot gården til den yngre. Den unge fikk da overta driften av gården, som ofte var en forutsetning for å kunne ha et levebrød

Eldre kvinne med klesvasken i 1903. FOTO: OSCAR HVALBYE / OSLO MUSEUM

og dermed gifte seg. Den gamle fikk omsorg når han eller hun ikke lenger var i stand til å jobbe og ta vare på seg selv. Som oftest ble avtalene inngått mellom foreldre og barn, sier Myhre.

For de som ikke hadde eiendom kunne alderdommen bety elendighet og fattigdom. Da ble legd et alternativ, som var det gamle fattigstellet på bygda. Ordningen, som gjaldt for gamle og syke som ikke hadde familie til å ta seg av dem, handlet om at man måtte flytte fra gård til gård for å få mat og husly. Etter hvert kunne en bo fast på årslegd. Ordningen ble opphevet i 1900 da den nye fattigloven ble vedtatt.

I byene ble det under fattigkommisjonenes forvaltning fra 1845 opprettet fattigkasser som skulle dekke utgifter i forbindelse med fattigstellet, som betydde at innbyggerne i alle landets byer skulle betale en fattigskatt. Dette var for å støtte fattige personer økonomisk.

«DEN TREDJE ALDER»

Tall fra Folkehelseinstituttet viser at andelen over 67 år i dag er på nær 16 prosent. I 2060 har den økt til 26 prosent, og antallet over 80 år vil stige fra 200 000 i dag til 700 000 i 2060. En stadig lengre pensjonisttilværelse gir mange muligheter for å utfolde seg videre.

– Det kan relateres til pensjonisttilværelsen, som han pekte på gir mulighet til å realisere drømmer og mål. Da er man ferdig med jobb og foreldreplikter, og er fri til å leve på egne premisser. På den måten ga han et positivt bilde av aldring med vekt på aktivitet, utvikling og frihet,

ikke slitenhet og forfall. Dette er godt voksne som tar vare på seg selv, og ikke trenger hjelp av andre. For mange er dette ofte en lang tilværelse, poengterer professoren.

Laslett sier at det er først «den fjerde alderen» som er alderdom i rette forstand, sett ut fra et moderne livsløp.

– Det vil si at man er avhengig av at andre passer på deg, som i barndommen. På samme måte som at barna går i barnehage, er det sykehjem som hjelper de eldste. Offentlige tjenester spiller en mye større rolle nå enn tilfellet var før. Ettersom kroppen på dette stadiet er mer svekket, varer ikke livsfasen like lenge som i «den tredje alderen». Dette er likevel, som mye annet, veldig individuelt, fastslår han.

KILDER TIL ALDERDOM

Det finnes mange kilder etter forfedre i en eldre livsfase, både i digitale og fysiske arkiver. Her tar vi for oss noen av de viktigste.

Under har vi listet opp noen tips til hva du kan finne ved å lete i **kirkebøker** på **Digitalarkivet.no**. Der får du informasjon om dem som ble begravet.

- Når en person døde ble både døds- og begravelsesdato registrert, i tillegg til avdødes fulle navn og alder. Det var også vanlig at presten noterte fødselsdato, men ikke alltid. Enkelte perioder ble det ført inn hva dødsårsaken var. Merk at mennesker som for eksempel kom bort på havet eller forsvant i fjellene, og dermed aldri ble begravet, ikke vil finnes i kirkebøkene. I noen kirkebøker kan også kvinner eller barn være omtalt uten navn.
- Ofte sto det også nevnt om avdøde var enke eller enkemann. Slik forstår vi at ektefellen er død tidligere. Når den første i et ekteskap begraves, er det vanlig at presten fører opp navnet på gjenlevende. Vi finner i tillegg bosted og vanligvis også fødested.
- Det var lenge vanlig at presten noterte dødsårsak. Det er ikke alltid at årsaken er medisinsk formulert, da den også kan være notert ut ifra prestens oppfatninger.

KILDER TIL GRAVER OG DØDSANNONSER

- **Slekt og Datas gravminnebase** sørger for at du kan finne slektninger etter 1920, da tilgangen til folke-

telling og kirkebøker er begrenset. Over tre millioner graver – ofte med bilde – er så langt søkbare, og flere kommer til. Søk etter graver gjøres på våre nettsider.

- I **aviser** finnes det blant annet dødsannonser, som er nyttige for å få informasjon om den avdøde og vedkommende sine etterkommere. Minneord og nekrologer finnes også etter en del personer, og gir fyldigere informasjon om et liv. Du kan i tillegg komme over opplysninger om dødsulykker og lignende, som er spesielt nyttig i tilfeller der personer aldri ble funnet og dermed ikke vil stå i kirkebøkene. Mange aviser finner du på Nasjonalbibliotekets nettsider (**nb.no**).

KILDER TIL FATTIGFORSORG

- Arkivene etter **fattigkommissjonen** er ofte store og innholdsrike arkiver. Vi finner som oftest de ordinære seriene som forhandlingsprotokoll/møtebok, journal (dagbok), kopibok for utgående brev og brevjournal for innkomne brev. Utgående brev er av og til ordnet etter fattiglemmets navn og kan være et relativt godt navnerregister. For den økonomiske kontrollen finner en protokoller for regnskap, kontobok, utbetalt understøttelse og refusjonsprotokoller. Omfanget av kilder varierer sterkt etter kommunens størrelse og hva som er tatt vare på.
- Noe som derimot er digitalisert er **hjemstavnsforklaringer**. Hjemstavnsavhøret ble avholdt for å avgjøre hvor vedkommende hørte hjemme i henhold til loven – og dermed hvem som skulle ta forsørgerkostnaden. Forklaringene kan fremstå som små livshistorier som kan gi mye utfyllende informasjon om et menneskes liv, slekt, fødselssted, utseende med hår- og øyenfarge, tatoveringer, skavanker og så videre. Protokollene til forhørene finner du på Digitalarkivet. Dette kan være en inngang til selve avhørene, da du lett kan finne ut om noen finnes der eller ikke.

ANDRE KILDER TIL LIVSFASEN

- **Tidsskrifter og aviser**, som du finner på Nasjonalbibliotekets nettsider, er en fin kilde å bruke hvis du

Folk i «den tredje alder» på pensjonisttur i 1962.

FOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM

Bestefar sammen med barn og barnebarn.

Bildet er fra cirka 1900. FOTO: GUSTAV BØRGEN / NORSK FOLKEMUSEUM

Eldre ektepar fra rundt 1910.

FOTO: L. SZACINSKI / OSLO MUSEUM

100-åring fotografert i 1906.

FOTO: MARTIN FINBORUD / ANNO DOMKIRKEODDEN

Eldre mann kvesser ljàen.

Bildet er fra 1956. FOTO: PER MAGNE GRUE / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

har slektninger som for eksempel hadde verv i frivillige organisasjoner på sine eldre dager. Kanskje er det laget et intervju fordi vedkommende ble æresmedlem etter mange år? Eller fordi han eller hun var en ildsjel som alltid stilte opp? På den måten får du innsyn i hva de engasjerte seg i.

- ➔ **Militære ruller** gir en oversikt over mannskap som dro i militæret eller allerede var innrullert. Denne kilden finnes fra midten av 1600-tallet. Det kan finnes tre ulike ruller: Ungdomsrulle, hovedrulle og ekstrarulle, alt etter hvor man var i livet. Er du heldig kan du finne både føde- og oppholdssted og fødselsdato og -år, samt annen informasjon om den som var innrullert. Dersom en person var død, vil det også stå. En ting det er lurt å ha i bakhodet er at mange som var i det militære, hadde tilhold i Danmark frem til unionsoppløsningen. De som døde mens de var i tjeneste i Danmark, ble gravlagt der. Du finner dem da i danske kirkebøker. De fleste militære ruller finnes i Riksarkivet, men noe også i de ulike statsarkivene. Det som er skannet og digitalisert finner du på Digitalarkivet.
- ➔ I **pantebøkene** kan det finnes informasjon om overdragelse av en eiendom fra en person til en annen, for eksempel ved et dødsfall. Pantebøkene er skannet og finnes på Digitalarkivet.
- ➔ Et **skifte** gir en oversikt over fordelingen av en persons eiendeler, etter vedkommende sin død. Her vil du få informasjon om avdøde, arvinger og eiendelene som ble fordelt. Skiftene ligger oppbevart i statsarkivene, og en del av dem ligger tilgjengelig på Digitalarkivet. Noe mange ikke er klar over, er at en del skifter har vedlegg som kan gi utfyllende informasjon. Disse er ikke skannet. **Skiftedesignasjoner** er en oversikt over skifter der det var umyndige arvinger. Her vil det stå navn og alder på arvingene, hvor stor arven var og hvem som var formynder. Disse kan være greie å bruke i de tilfellene der skifteprotokollene mangler. De er heller ikke skannet.
- ➔ Ønsker du å lære mer om «den tredje alder», kan du lese Elin Myhres fagartikkel «Alderspensjon som moderne institusjon og oppkomsten av 'den tredje

alder» på side 226–243 i boken *Vålg og vitenskap* fra 1997. Du finner den på Nasjonalbibliotekets nettsider.

Se også våre webinarer som tar opp ulike temaer og kilder som kan knyttes til eldre livsfase. På våre nettsider kan du også lese flere artikler om dette.

KILDER

- Bævre, K. «Forventet levealder i Norge». *FHI*. 2021.
- Christiansen, S.T.G. «Befolkningen i Norge». *FHI*. 2021.
- Engedal, K. «Alderdom». *SNL*. 2019.
- Grødem, A.S. «Eldre år som en 'tredje alder'». *Velferd.no*. 2020.
- Hatland, A. «Legd». *SNL*. 2019.
- Jan Eivind Myhre
- Jonny Lyngstad
- Myhre, J.E. «Befolkningssøkningen». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Myhre, J.E. «Dagligliv og levekår». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Sandvik, H. «Sociale ordninger på 1800-tallet: kårfolk, fattige, syke». *Norgeshistorie*, UiO. 2020.
- Slett og Datas artikler

Vi utfører alt av vedlikehold på eksisterende gravminner.

Inngravering av nytt navn med datolinje på eksisterende gravstein kr 5800,-

Se også vårt utvalg av nye gravsteiner.

Kontakt: Tlf: 4000 2448
E-post: post@gravstein24.no
www.gravstein24.no

Emigrantens tilbakeblikk

En ladet pistol rettet mot brystet, præriehønekyllinger på taket og løping fra ulver. Karelius' liv i Amerika inneholdt det meste, da han som 84-åring så tilbake på et langt liv i et unikt avisintervju fra 1914.

■ ROLF NYLEND

Karelius Hansen Gullikstad fra Grue i Innlandet dro i 1853 som 23-åring hjemmefra for å prøve lykken i Amerika. Han slo seg ned i byen Beloit i Wisconsin, hvor han etablerte sitt eget smieverksted med produksjon av landbruksutstyr. I tillegg til tradisjonelle smieprodukter produserte han også ploger («walking plows») til bondene i området.

I Amerika endret han navnet til Charles Louis Hansen Gullikstedt, og giftet seg i 1856 med Guri Aas fra Tolga i Østerdalen, som han fikk tolv barn med.

FAMILIEN GJENFORENES

Karelius var den nest eldste i en søskenflokk på sju, og både faren og onkelen hadde også bakgrunn som børsemaker og smed. Han var brorsonn, eller nevø om du vil, til min tippoldefar Kristian Olsen Gullikstad – kjent i Grue som «børsemakeren».

Allerede i 1833 døde Karelius' søster, Maren, bare et halvt år gammel. Hans eldste bror, Ole, gikk bort hjemme i Norge i 1856, kun 28 år gammel. To år senere viser kirkeboka i Grue at også faren Hans Jacob døde, bare 50 år gammel.

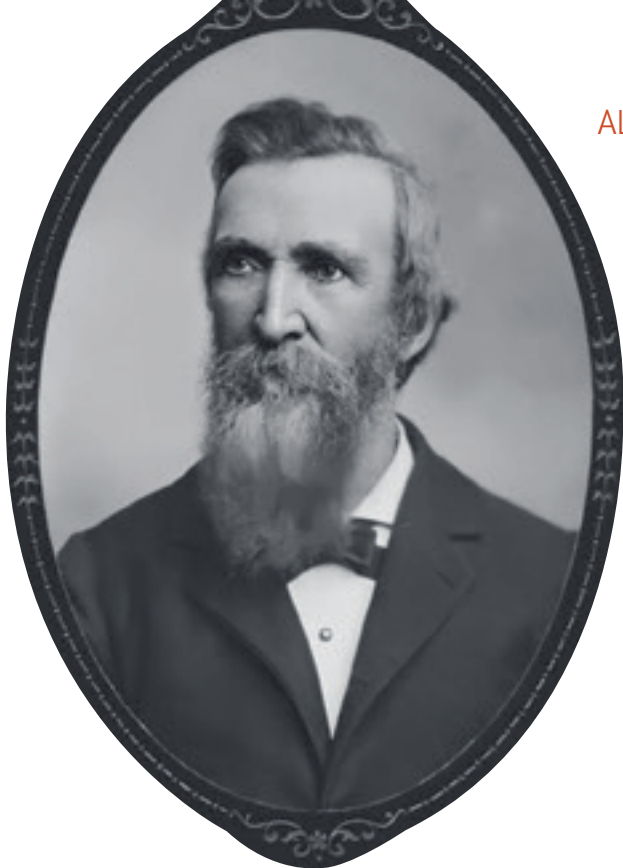
På husmannsplassen Gullikstad i Grue satt dermed hans 60 år gamle mor, Maren, igjen med Karelius' fire yngre søsken Hans, Martinius, Vilhelm og Maren. Siden fremtidsutsiktene over dammen nok syntes lysere enn i Grue, dro ifølge Grue bygdebok alle fem i 1861 til Amerika, der de ble gjenforent med Karelius.

REISEN TIL AMERIKA

I et intervju med avisen *Beloit Free Press* på sin 84-årsdag i 1914 tar Karelius et tilbakeblikk på en rekke opplevel-

Karelius-intervjuet fra avisen *Beloit Free Press*, 6. januar 1914.

Karelus Hansen Gullikstad.

EIER: GILBERT 324/ANCESTRY

ser i sitt nye hjemland, og gjør seg noen refleksjoner på slutten av livet sitt. Her forteller han blant annet om tiden i Norge før han dro, reisen over dammen, den første tiden i Amerika, hvordan han livnærte seg og om ulike utfordringer i arbeidslivet.

«Unge mann, jeg gikk til fots til Christiania fra mitt hjemsted i Norge for 65 år siden for å begynne som lærling hos Hans Peterson, en børsemaker som på den tiden var våpensmed for landets regjering. Vi fikk opplæring i håndlagning av børsene, og jeg var hos ham i fire år. 5. mai for 61 år siden forlot jeg Christiania med seilskipet Tordenskiold med kurs for Amerika.»

«Etter noen ukers reise gikk vi i land i Quebec, Canada. Derfra reiste vi med båt på St. Lawrence-elva og videre på Ontariosjøen til Buffalo. Da vi passerte fossefallene ved Niagara, så vi den

første hengebrua under bygging der. Fra Buffalo reiste vi med Michigan Central Railway til Chicago dit vi ankom 4. juli, og jeg må si at vi ikke var spesielt imponert over byen på den tiden.»

BLE TRUET PÅ LIVET

Senere fikk Karelus jobb med jernbanebygging nær byen Peru i Illinois, der han bodde i en jernbaneleir. At det var tøffe tak, var det ingen tvil om.

«Her jobbet jeg med kamerater til vi ble tvunget til å forlate leiren på grunn av streik. Det var mye voldshandlinger på den tiden, og en formann i leiren ble drept. Militis (en militær styrke som i hovedsak består av sivile, red.anm.) ble da hentet fra Peru, og jeg patruljerte med dem i leiren om natten ettersom jeg hadde fått rollen som talsmann for mine arbeidskamerater.»

«Jeg bodde sammen med snekkeren Nels Engleson i et treskur, som lagde en kanon av en lindetrestokk. Denne ble ladd i tilfelle angrep, men vi var begge enige om at vi ville være heldige dersom vi ikke ble tvunget til å avfyre den, siden vi fryktet at vi – og ikke fienden – etter stor sannsynlighet da ville ha blitt skadet.»

Entreprenøren som Karelus jobbet for var ikke involvert i streiken, og de ba derfor arbeiderne innstendig om å bli værende da deres del av arbeidet nesten var ferdigstilt.

En dag da Karelus var på jobb, pekte imidlertid en streikende med en dobbeltløpet pistol mot brystet hans og sa: «Unge mann, hvis du løfter den spaden ut av jorden vil du være en død mann.» Karelus lot den bli der, og sa lakonisk til journalisten: «Hvis ingen har tatt den ut, står den der enda.»

På vegne av arbeidsgruppen forlangte han deretter sluttoppgjør av entreprenøren, og like etter ble oppdraget deres på jernbanen avsluttet.

VILLE TILSTANDER

Amerika var definitivt vilt på den tiden og fullt av jaktmuligheter. Karelus deler to opplevelser han husker godt med journalisten:

Arbeidere foran smia til Charles «Karelus» Louis Hansen Gullickstedt i Beloit, rundt 1890. EIER: GILBERT 324/ANCESTRY

Karelus på sin 80-årsdag i 1910.

EIER: GILBERT 324/ANCESTRY

«En gang jeg var på jobb i et lite verksted hørte jeg noen lyder utenfor, og etter å ha listet meg forsiktig ut så jeg en del præriehonekyllinger på takmønet. Jeg tok børsa og fikk – selvfølgelig – noen kyllinger.»

«En annen gang – etter å ha vært i Lansing for å hente forsyninger og noen jernstenger – hørte jeg det jeg oppfattet som uling fra ulv i et skogsområde. Jeg brydde meg ikke så mye om det med det samme. Snart hørte jeg imidlertid at ulingen ble besvart av andre fra ulike retninger, og da skjønte jeg at de var på sporet av meg. Ettersom jeg ikke hadde med meg børsa bestemte jeg meg for å løpe, noe jeg kunne på den tiden. Heldigvis var jeg ikke så langt fra skogbrynet og mitt bestemmelsessted, så jeg unnslopp dem. I årene etterpå har jeg aldri hørt uling fra ulv uten at det har minnet meg om dette 'maratonløpet' gjennom skogen.»

BURDE BRUKE SEDLENE FORT

Den første tiden etter at han hadde slått seg ned i Beloit, ble Karelius ansatt som smed i en lokal smie. Gruesokningen forteller om lange arbeidsdager og en imponerende førstepremie etter å ha startet for seg selv.

«Jeg begynte å jobbe for N. B. Gaston som smed i det samme verkstedet som fremdeles drives med vannkraft av sønnene. Jeg arbeidet elleve timer om dagen, tjente 1,25 dollar per dag betalt i 'wildcat'-sedler (opprettet av lokale 'wildcat'-banker, det vil si banker uten kapitaldekning lokalisert i avsidesliggende områder i Wisconsin, red.anm.). Jeg ble advart av arbeidsgiveren min om at sedlene burde brukes så raskt som mulig siden bankene, som til tider gikk godt, raskt kunne gå konkurs med den følge at pengene ikke hadde noen verdi lenger.»

«I 1857 begynte jeg å lage ploger for meg selv, og på en utstilling i Janesville i Wisconsin samme året ble jeg tildelt førstepremien for en stålpløgg i konkurranse med John Deere (som i dag er en av verdens største produsenter av blant annet traktorer og landbruksmaskiner, red.anm.). Jeg fortsatte med denne type arbeid til for omtrent 20 år siden, men etter det har jeg begrenset meg til å ha borsemakervirksomhet som tidsfordriv.»

Karelius' familie i Beloit, rundt 1909–1911. EIER: GILBERT 324/ANCESTRY

Dette er brevet som Karelius fikk i mars 1865 om broren Martinus' bortgang, først tre måneder etter dødsfallet.

EIER: GILBERT 324/ANCESTRY

BORGERKRIG, SYKDOM OG ULYKKE

Du lurer kanskje på hvordan det gikk med de andre i familien som reiste fra Grue til Amerika? Moren Maren, som var 64 år da de dro over dammen i 1861, ble boende sammen med familien til Karelius og Guri helt frem til hun døde i 1892, 95 år gammel. Dette kom frem i *Beloit Free Press*.

Hva med de fire søsknene? Broren Hans vervet seg 29 år gammel i november 1861 som menig soldat til «15th Wisconsin Regiment», som var en del av nordstatenes styrker under den amerikanske borgerkrigen. Han ble såret i slaget ved Gettysburg i juli 1863, men ble året etter forfremmet til korporal. I slaget ved New Hope Church i 1865 ble han igjen alvorlig såret. Deretter avsluttet Hans sin militære karriere, giftet seg med Hansine Evensdatter fra Ullensaker og flyttet til Minnesota der de etablerte sin egen farm. De flyttet senere til Nord-Dakota, og fikk i årenes løp tolv barn. Hans døde 85 år gammel i 1918, mens Hansine gikk bort i 1943, 95 år gammel. Dette fant jeg i den militære kilden Norwegian American Genealogical Center & Naeseth Library.

Martinius, som var en yngre bror, fikk en datter utenfor ekteskap i Norge en måned før han emigrerte til Amerika. Martinius var i 1862 etablert som ugift smed i Beloit. I likhet med broren Hans gikk han i august 1864 inn i borgerkrigen. Den militære karrieren ble imidlertid kort, da han fikk en febersykdom og døde bare fire måneder senere på et hospital i Nashville. I samme by ble han også gravlagt, kun 25 år gammel. Karelius og familien fikk offisiell melding om dødsfallet først tre måneder senere gjennom et brev fra Captain J. Hinman.

Vilhelm, også kalt William, var den yngste av brød-

Illustrasjon av slaget ved Gettysburg i juli 1863, der broren Hans ble såret.

ILLUSTRATOR: THURE DE THULSTRUP / ADAM CUERDEN

rene. Han var en ugift smed i 1861, og deltok også i borgerkrigen som menig soldat fra 1861–1865. Han giftet seg to år etter krigen med Olea «Julia» Piksrud fra Grue, og etablerte seg som farmer i Urness i Minnesota. Ekteparet fikk seks gutter. Vilhelm døde i en togulykke i 1882, 40 år gammel. Han falt mellom toget og perrongen da han skulle gå på et godstog i bevegelse på vei hjem til farmen sin etter å ha vært i byen Alexandria. Han brakk ryggen og døde under medisinsk behandling på et sykehus kort tid etter. Denne ulykken er beskrevet i avisen «Alexandria Post».

Søsteren Maren giftet seg med smeden Johannes Conrad Tostensen, også fra Grue. De fikk åtte barn i årene 1864–1879 før hun døde, bare 49 år gammel. Informasjonen fant jeg på Ancestry.

Min tippoldefar Kristian, den tidligere omtalte børs-makeren, ble også bitt av amerikafeberen. 47 år gammel, og med kone og elleve barn hjemme i Norge, der den minste bare var litt over ett år, reiste han i 1870 til brorsonnen Karelius i Wisconsin for å jobbe i hans smie. Han likte seg imidlertid ikke i Amerika og reiste etter nesten to år hjem igjen til familien i Norge. Han hadde ikke samlet seg andre rikdommer i «mulighetenes land» enn et svært, dobbeltløpet munnladningsgevær, kaliber 10. Børsmakeren, som for øvrig var en ivrig jeger og en fargerik person, fortalte mye om sine opplevelser over dammen. Flere av historiene hans er referert i boken *Fra et langt jegerliv* av Arne Omsted.

GODT FORNØYD MED LIVET

Tilbake til intervjuet i avisen: Karelius forteller om sitt politiske ståsted og at mye endringer har skjedd opp gjennom årene i hans Amerikaliv.

«Jeg ga min første stemme til John C. Fremont i 1856, og har stemt på hver eneste av de republikanske presidentkandidatene siden da. Jeg har merket meg mange forandringer i vårt land og likedan i vår by. Jeg har satt stor pris på mulighetene jeg har hatt. Jeg ser også de store fordelene som menneskene som kommer i dag har i forhold til de som kom på min tid.»

84-åringen gjør også noen betraktninger om helsen og det tilbakelagte arbeidslivet.

«Joda, jeg klarer meg rimelig bra til å være en mann på min alder. Jeg har gjort min andel av hardt arbeid. Jeg har gjort mine erfaringer innen business, og skylder ikke noen person i dag så mye som en penny. Jeg har betalt 100 cent per dollar, og er takknemlig for at vennene mine husker meg.»

UNIKT INNBLIKK

Han arbeidet seg opp og ble en respektert borger i Beloit med ressurssterke barn, som blant annet ble lege og bankmann. Gruesokningen møtte imidlertid også mye sorg i livet. Foruten som nevnt å miste sin unge far og eldste bror hjemme i Norge kort tid etter at han reiste, opplevde han også tap av to yngre brødre og søster i ung alder. Fem av hans egne barn døde også unge, noe han ikke går i detalj på til avisen. Karelius' eneste gjenværende bror, Hans, fikk han for øvrig besøk av nylig for første gang på rundt 45 år.

Intervjuet avsluttes med følgende ønske: «Jeg håper å tilbringe mine siste dager her i Beloit, og til slutt hvile der mange av mine venner allerede hviler.»

Karelius døde tre år senere, nærmere bestemt 30. januar 1917 i Beloit. Han ble 87 år gammel etter å ha vært enkemann i 16 år.

Et avisintervju som dette foretatt for mer enn 100 år siden er ganske unikt. Det gir oss et interessant innsyn i hvordan en emigrant fra Norge opplevde møtet med sitt nye hjemland, og det livet som etter hvert ble etablert der. Det er særlig unikt fordi hendelsene er formidlet av den personen som faktisk opplevde dette, og blir dermed levendegjort på en annen måte enn om hans liv skulle ha blitt tolket på grunnlag av bare bilder og arkivdata. ■ ■

KILDER

- Ancestry.co.uk. Bilder og slektsopplysninger.
- Ager, W. *Oberst Heg og hans gutter*. 1916.
- Intervju. «Old resident relates story of early days». *Beloit Free Press*. 06.01.1914.
- Kirkebøkene i Grue
- Nekrolog. *Beloit Free Press*. 15.02.1892.
- Notis. *Alexandria Post*. 14.04.1882.
- Omsted, A. *Fra et langt jegerliv*. 1940.
- Trøseid, H.M. *Grueboka: Gards-, bosetnings- og slektshistorie: Svinore–Fuglerud*. 2000.
- Wisconsin Historical Society og Norwegian American Genealogical Center & Naeseth Library. Om innsatsen under borgerkrigen.

Avskjed med en hedersmann

I min søken på Nasjonalbiblioteket kom jeg over to avisartikler som omhandlet begravelsen til min tippoldefar og hans «in memoriam». Dette var veldig interessant lesing, og ga et innblikk i hvordan man levde og døde i et bondesamfunn rundt forrige århundreskiftet.

■ GURI OTNES

Arent Andersson Todal ble født 2. april 1835 i Todal i Aure på Nordmøre. Han var den eldste av i alt 14 søsken. Arent var eldste sønn og meislet til å ta over hjemgården, men faren ville at han skulle lære seg litt av det boklige før den tid. Han gikk i lære hos lensmannen i Aure, B. N. Torjul, og der lærte han seg å skrive offentlige dokumenter, noe som han hadde god bruk for i sitt senere virke. Utenom dette hadde han ingen formell utdannelse annet enn alminnelig folkeskole. Nå ble det ikke slik at han tok over hjemgården, men fant en annen gård å drive.

Den 13. juli 1868 giftet han seg med Guri Hansdatter Otnes, født 24. juni 1851, fra Otnes i Valsøyfjord på Nordmøre. Guri var hele 17 år yngre enn ham. Hun var enebarn og hadde odelsretten på gården der hun ble født, og i 1869 fikk han skjøte på gården fra hennes far. Arent og Guri fikk elleve barn sammen – fire gutter og sju jenter.

MANGE TILLITSVERV

Arent A. Todal var betegnet som en vennlig og omgjengelig mann, som folk satte pris på og hadde respekt for, i sin samtid. Han kunne brukes til alt. Han hadde blant annet følgende verv: formann i herredsstyret i Valsøyfjord sogn (1869–1904), ordfører i Aure sogn (1876–83), ordfører i Valsøyfjord sogn (1894–95 og 1902–04), medlem av amtsutvalget i Romsdal amt (1882–86), konstituert lensmann i Aure (1884–85), forlikskommisær i Aure sogn (1884–89), forlikskommisær i Valsøyfjord sogn (1894–1918), poståpner ved Valsøyfjord poståpneri (1869–1918), direksjonens formann i Valsøyfjord Sparebank (1895–1912), skolestyreformann (1894–99), i tillegg til å være lagrettemann og kommunekasserer.

På slutten av 1800-tallet var ikke kommunikasjonene like godt utbygd som de er i dag. Arent var en aktiv mann på mange vis, og holdt kontor hjemme på gården. Det var mye folk som gikk ut og inn dørene for å være med på møter. Det var bank og poståpneri der, kommunestyremøter ble holdt på gården og mange av skolebarna som gikk på skole på Otnes, ble innlosjert på gården.

I folketellingen for 1891 er det registrert 16 personer i husholdningen, der to av disse er besøkende. I tillegg til Arent, Guri og ni barn, bor det en folkeskolelærer med kone og ett barn der. Med gårdsdrift, krøtter, mye folk ut og inn gjennom dørene, en travelt opptatt husbond og ikke minst etter hvert elleve barn å ta seg av, sier det seg selv at Guri ikke hadde problemer med å få dagene til å gå.

ALDERDOM

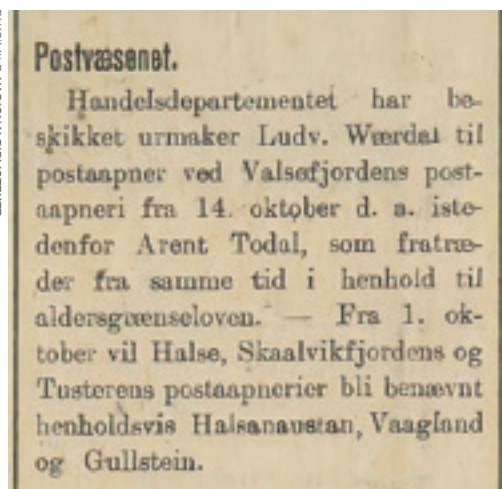
I 1906 overdro Arent og Guri gården til sin eldste sønn, Hans, født i 1872. De var da henholdsvis 71 og 55 år gamle. I kårbrevet står det at sønnen skal svare slik på årlige kår for resten av foreldrenes levetid:

- Seks tønner havre og en tønne bygg. Alt godt og velrenset korn fra lageret.
- Fire tønner poteter årlig som leveres om høsten ved opptaking og anbringes i kjelleren.
- Fôring, stell og tilstrekkelig og forsvarlig husrom for to kyr og åtte sauer, med lammene til første høst etter fødselen. Kuene melkes og melken siles og bæres inn.
- Nok ved, hjemkjørt, ferdig opphugget og innbåret.
- Fri bruk og benyttelse av ¼ mål jord til dyrking av poteter, inkludert gjødsel.
- Fritt husrom til en gris.
- Fri hest og kjøreredskap til nødvendig bruk.

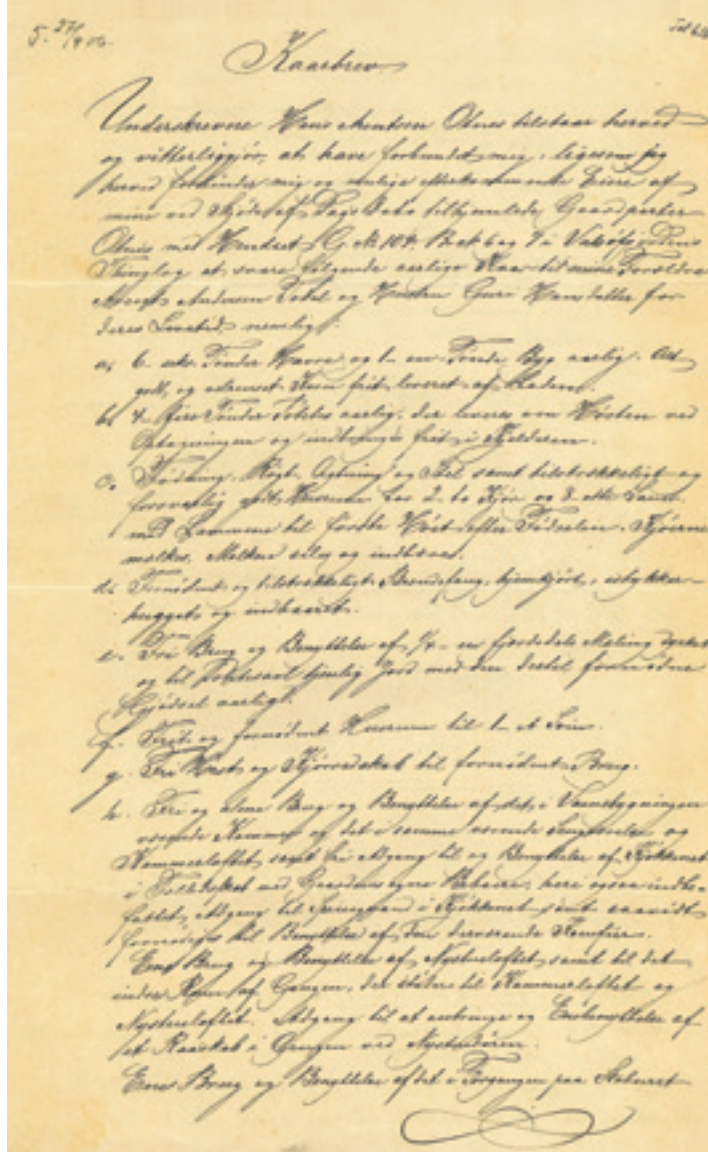
◀ Arent A. Todal i sine yngre dager. EIER: FAMILIEN

I avisen *Ekspress* sto det om Arents fratredelse av stillingen som poståpner i 1918, 83 år gammel.

FAKSIMILE NASJONALBIBLIOTEKET

Ekteparet Arent og Guri. EIER: FAMILIEN

Første side av kårbrevet som Arent ga til sin eldste sønn, Hans. EIER: FAMILIEN

h. Fri bruk av kårrom, sengeværelse og kammerloft i våningshuset. Fri bruk av kjøkkenet i fellesskap med gårdens øvrige beboere, herunder også fri tilgang til springvann. Adgang til å benytte et råskap i gangen. Fri bruk av diverse rom på stabburet til lagring av korn. Fri tilgang til nødvendige rom i kjelleren og nok rom i nauset til en båt og deres sjøredskaper.

i. «Omhyggelig og kjærlig Opvartning, Tilsyn og Pleie i Alderdoms og Sygdoms Tilfælde.»

Disse kårkravene medførte nok en del arbeid for den generasjonen som tok over gårdene, men dette var den tids alderspensjon for de med eiendom på bygda. Allmenn alderspensjon ble ikke innført i Norge før i 1936.

Selv om han overdro gården til sønnen, sluttet ikke Arent å arbeide. Han jobbet som poståpner helt til 1918, da han var 83 år gammel. I folketellingen for 1920 står han oppført med en «pension som forhenv. postaaabner.» Den kan ikke ha vært all verden stor.

BEGRAVELSE

I klokkeboka for Aure, Valsøyfjord sogn, står det at Arent A. Todal døde av alderdom 26. juli 1922, 87 år gammel.

I *Romsdalsposten* onsdag 9. august samme år fant jeg en beskrivelse av begravelsen hans. Der står det blant annet:

«Fhv. ordfører og bankdirektør Arent Todals begravelse foregik fra hjemmet og Otnes kirke sidstleden tirsdag til Otnes kirkegaard. I hjemmet talte forrettende sogneprest Wangberg vakert og stemningsfullt for familien – en sidste tak og farvel fra den gjenlevende hustru, barn, barnebarn, svigerbarn, brødre og søster og forøvrigt en række nærmere og fjernere beslegtede, som var tilstede ved begravelsen. Bisættelsen skedde efter herredsstyrets ønske fra Otnes kirke, som var vakker pyntet med løvplanter og sort – for anledningen.»

Det ble lagt på kranser på vegne av Valsøyfjord og Aure kommune, Valsøyfjord Sparebank og Valsøyfjord avholdslag.

«Under et vakker præludium fra orgelet bares den med tallrike kranser smykkede baare ut av kirken til graven av herredsstyrets medlemmer. Arent Todals store slegt la sine kranser paa baaren i taushet efter at den var sænket i graven. Jordfæstelsen utførtes derpaa av presten Wangberg. Det bemærkes, at Valsøyfjord herredsstyre in korpore (fulltallig, red.anm.) fulgte sin hoit agtede, anerkjendte og grundlæggende første ordfører til hans sidste hvilested; idet man gik samlet under det norske flag, likesom avholdslaget fulgte under sin florumvundne fane.

42

ArkivDigital

den enkla vägen till släkten i Sverige

223

Tjell Lövåsa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
Kvinnor																																																																																																			
1. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
2. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
3. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
4. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
5. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
6. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
7. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
8. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
9. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
10. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
11. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
12. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
13. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
14. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
15. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
16. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
17. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
18. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
19. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
20. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
21. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
22. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
23. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
24. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
25. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
26. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
27. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
28. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
29. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
30. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
31. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
32. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
33. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
34. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
35. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
36. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
37. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
38. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
39. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
40. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
41. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
42. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
43. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
44. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
45. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
46. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
47. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
48. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
49. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
50. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
51. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
52. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
53. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
54. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
55. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
56. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
57. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
58. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
59. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
60. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
Kvinnor																																																																																																			
1. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
2. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
3. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
4. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
5. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
6. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
7. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
8. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
9. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
10. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
11. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
12. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
13. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
14. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
15. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
16. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
17. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
18. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
19. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
20. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
21. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
22. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
23. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
24. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
25. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
26. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
27. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
28. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
29. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
30. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
31. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
32. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
33. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
34. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
35. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
36. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
37. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
38. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
39. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
40. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
41. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
42. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
43. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
44. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
45. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
46. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
47. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
48. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
49. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
50. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
51. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
52. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
53. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
54. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
55. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
56. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
57. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
58. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
59. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			
60. <i>Kvinnor</i>																																																																																																			

Prova på!
I månad I89 SEK
(ordinarie pris 395 SEK)

Gå till: www.arkivdigital.se/kod/SLEKT2202

Erbjudandet gäller till 15 april 2022
och endast en gång per kund.

Aldrig förr har det varit så lätt att släktforska i Sverige!

ArkivDigital digitaliserar sedan snart femton år svenska kyrkböcker och annat källmaterial för släktforskare och gör dem tillgängliga på internet.

Med ett abonnemang får du inte bara tillgång till ArkivDigitals stadigt växande arkiv med för närvarande drygt 90 miljoner nytaga färgbilder av kyrkböcker, bouppteckningar och andra viktiga källor. Du kan också söka dina släktingar i Sveriges största personregister: *BiS*, *Befolkningen i Sverige 1800–1947*, med över 165 miljoner registerposter. Det omfattar alla personer

som nämns under dessa år i de så kallade husförhörlängderna och församlingsböckerna (se bilden), ett slags kontinuerligt förda folkräkningar (folketellinger).

ArkivDigital erbjuder också andra register, exempelvis *Sveriges befolkning 1940, 1950, 1960, 1975 och 1985* med persondata om alla svenskar som levde dessa år.

Just nu kan Slekt og Datas läsare prova ArkivDigital en månad för 189 SEK. Ordinarie pris är 395 SEK (månad eller 1895 SEK (år)). Du får tillgång till allt källmaterial och alla register som ArkivDigital erbjuder. Dessutom ingår ArkivDigitals släktträd.

www.arkivdigital.se

QR-kod direkt till erbjudandet

Hva finnes i folketellingene?

Folketellingene er blant de mest brukte slektshistoriske kildene som kan fortelle om et helt liv. Hvordan brukes disse for å finne dine forfedre?

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

Folketellingene, som finnes tilgjengelige på **Digitalarkivet.no**, inneholder opplysninger om alle personer

som bodde i Norge på en bestemt dato i et bestemt år. I folketellingene finner du hele befolkningen oppført

Familie fra 1890–1910. FOTO: MINA SKRAASTAD / ANNO DOMKIRKEODDEN

med navn, alder, fødselsår, ekteskapelig status, yrke og andre data. Dessuten står familiemedlemmer samlet, med opplysning om deres slektskapsforhold.

Tellingene gir dermed gode situasjonsbilder over flere år – fra den første fullstendige folketellingen i landet som ble tatt opp i 1769, til den foreløpig siste fra 1920. De nasjonale tellingene reguleres av statistikkloven og er sperret for innsyn i 100 år. Folketellingen for 1930 blir derfor tilgjengelig i 2030.

MANGE FOLKETELLINGER

Folketellingen fra 1769 var numerisk, som vil si at det er oppgitt hvor mange som tilhørte hver husstand, men navn var ikke oppgitt. Det finnes også numeriske tellinger for årene 1815, 1825, 1835, 1845 og 1855. Det er bevart navnelister fra disse tellingene fra enkelte deler av landet.

Folketellingene fra 1801, 1865, 1875, 1891, 1900 og 1910 var landsdekkende og er tilgjengelige og søkbare

Første side av hovedlisten til folketellingen 1875 fra Drøbak. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

på Digitalarkivet. Det samme gjelder tellingen fra 1920, som nærmer seg komplett. I tillegg har du bytellingene fra 1870 og 1885. Alle disse er nominative, som vil si at alle er oppgitt ved navn.

Jo nyere folketellingene er, jo mer informasjon er mulig å finne. Fra og med 1865 inneholder de statlige folketellingene også opplysninger om fødested, og fra 1900 blir statsborgerskapet oppgitt. 1910-tellingen har opplysninger om fødselsdato. Folketellingen fra 1920 får frem hvem som var til stede i huset ved tellingstidspunkt og gir detaljer om boforhold.

TIPS TIL SØK

Ved å søke i folketellingene kan du spore opp nyttig informasjon om samme person over flere tiår – fra vedkommende sine barndomsår i en telling, til voksen- og senere alderdomsfase i nyere telling.

For å finne opplysninger i en folketelling må du minst vite navnet på én eller flere av personene du leter etter. Hvis personen har et veldig «vanlig navn» som Nils Nilsen eller Kari Hansdatter, vil du kunne få svært mange treff når du søker i folketellingene. Det kan derfor være nyttig å vite hvor i landet personen bodde og eventuelt fødselsår, slik at antall treff blir færre.

KOMMUNALE FOLKETELLINGER

Enkelte kommuner avholdt også egne folketellinger. I motsetning til de statlige tellingene er de kommunale tellingene ikke sperret for innsyn i 100 år. Hovedregelen er at personvernet sperrer kildene for alminnelig bruk i 60 år.

Kristiania/Oslo står i en særstilling ved at kommunen avholdt folketellinger nesten hvert eneste år fra 1867–1954, bortsett fra årene hvor det ble avholdt landsdekkende folketellinger. Deler av det eldste materialet er imidlertid kassert. I Digitalarkivet finner du enkelte kommunale folketellinger for Moss, Kristiania, Hamar, Bergen, Trondheim og Strinda. Disse er skannet og/eller søkbare.

Enkle manntall kan også ha blitt tatt opp på 1800-tallet, antakelig av fattigkommisjonene. Slike lister er i alle fall bevart i Oslo byarkiv for Aker kommune. På Digitalarkivet finner du også noen lokale folketellinger.

Få tips til hvordan du søker i folketellingene på våre nettsider. Se også vårt webinar om dette.

KILDER

- Arkivverket. «Folketellinger». 2021.
- Arkivverket. «Folketellinger og manntall». 2021.
- Slekt og Datas artikler

Folketellingen 1920

«Vi jobber kontinuerlig med å gjøre listene komplette, og oppdaterer underveis» lyder meldingen øverst på Digitalarkivet om folketellingen 1920. Men nå er de snart i mål!

■ KNUST SØRHUSBAKKEN

1. desember 2020 fikk alle slektsforskere forjulsgaven man hadde ventet lenge på, nemlig folketellingen 1920. Da var det gått hundre år siden 2 649 775 hjemmehørende, samt over 100 000 midlertidig tilstedeværende, personer i Norge ble registrert. Taushetsplikten var opphevet, og dataene ble offentliggjort for allmennheten.

Forsiden av personseddelen til Olaus O. Rødningen fra Etne dal. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Folketelling i Norge
1 desember 1920.

Skjema 1. Personseddel nr. 1

Hus- og husboldingsliste nr. 1, Gårds nr. 112, Bruks nr. 39

1. Fullt navn: Olaus O. Rødningen

2. Mannkjønn¹. — Kvinnekjønn².

3. Fødselsdag: 9 januar i året 1889

4. Fødested: Etne dal (Oggt løst eller by i Norge eller bestemt utenfor Norge)

5a. Ugift¹. — Gift². — Enke³. — Enkemann⁴. — Separert eller bevilling⁵. — Lovlig fraskilt⁶.

5b. For gifte kvinner: Når gift? Samlet antall barn i ekteskapet? 2 Herav i live? 2 (Optegnelse gjelder nuværende ekteskap)

6. Levevei (hovederhvervet, se Regler for utfyllingen: Spørsmål 6). Forbrenner

7. (Se Regler for utfyllingen: Spørsmål 7).

a. Hvis De arbeider for andre (som funksjonær, arbeider o. s. v.): Hvem arbeider De for?

b. Hvis De driver egen virksomhet: Anvender De løst arbeidshjelp (ja eller nei)? Ja

8. Bliedvers (eller bliedektel). Lagerarbeide og Tømmerhandel

Har man nogen bliedektel av nogen betydning settas „nei“.

¹ Har man noen vel tydelig underforståelse av de ord man passer.

Bilder av alle personsedlene og tilhørende lister ble tilgjengelig på Digitalarkivet.no, men på dette tidspunktet var det bare 230 av 705 kommuner som var søkbare. Resten skulle publiseres i søkbar form fortløpende.

Over 650 frivillige, som tilsa flere titalls årsverk, har underveis jobbet med å transkribere disse over to millioner personsedlene. Det vil si at de skrev av opplysningene, slik at materialet ble mulig å søke i. Dette var et stort stykke arbeid som Arkivverket har satt svært stor pris på.

KOMPLETTE LISTER I VÅR

Mange har nok det siste drøye året fulgt nøye med på hvilke nye herreder, som vil si landkommuner, og byer som har blitt tilgjengelige i søkbar form. Arkivverket har selv laget en oversikt over dette på deres nettsider, som har blitt oppdatert kontinuerlig.

Noe som alle interesserte i denne perioden har lurt på er: Når blir folketellingen 1920 ferdig søkbar på Digitalarkivet?

I januar i år holdt Lars Nygaard fra Arkivverket, som har hovedansvaret for publiseringen av tellingen, et statuswebinar om dette for våre medlemmer. Han kunne fortelle at målet er å komme i mål i løpet av våren.

— Vi er nå helt på oppløpssiden i dette spennende, morsomme og langvarige prosjektet. Dette har dratt litt ut i tid, men vi er veldig fornøyde med strukturen og oppsettet i tellingen, fortalte han da.

Pr. 10. mars gjensto det kun ett herred, Aker i Akershus, og rundt 30 byer å få publisert. Blant disse er Kristiania, Bergen og Trondheim. Noen fylker er komplette, mens andre mangler noe. For Kristiania gjenstår det fortsatt å transkribere cirka 30 000 personer, så det er usikkert når den kan bli ferdig.

UTFORDRINGER UNDERVEIS

Nygaard påpekte at det var ulike grunner til at publiseringen har tatt lengre tid enn forventet. Rent teknisk

Gruppeportrett av en familie. Bildet er fra 1920–40. FOTO: AKSEL STORVIK / HELGELAND MUSEUM

har bostedene og personene blitt transkribert hver for seg. Tanken var at disse skulle sorteres sammen maskinelt til befolkede bosteder ved hjelp av kretsnumrene og huslistenumrene fra kretslistene, og de samme numrene pluss personseddelnummeret fra toppen av personsedlene.

– Det viste seg etter hvert at det bare unntaksvis, som oftest i veldig små kommuner, var mulig å få alle bosteder og personer korrekt på plass ved hjelp av den maskinelle sorteringen alene. Årsaken var at det var flere feil i de nevnte numrene. Noen av feilene stammer fra transkriberingen, mens de aller fleste stammer fra kildeføringen der mange numre ble skrevet feil, utydelig eller ikke oppgitt i det hele tatt. I mange kommuner ble personsedlene omnummerert i ettertid med tvedygdige overstrykninger og korreksjoner. Senere ble det startet et manuelt arbeid med å rette opp disse nummerfeilene for å få sorteringsrutinen til å kombinere bosteder og personer, og rekkefølgen på personene, korrekt. Dette har vært tidkrevende, sa han.

VIKTIGSTE INFO TATT MED

Man må være klar over at det vil være noe transkriberingsfeil angående navn på personer og bosteder. Dette er noe som Arkivverket vil få fikset i løpet av året etter innmeldinger fra brukerne.

– Personsedlene vil heller ikke være fulltranskribert. De viktigste opplysningene er tatt med, som for eksempel fødselsdato, kjønn, yrkestittel, sivilstand og stilling i familien. Det står altså enda mer informasjon på selve personsedlene. Ettersom de skannede sedlene er koblet opp mot hver enkelt person, vil man kunne gå inn å få oversikt over dette selv.

– Vi har planer om å supplere tellingen med de foreløpig utelatte feltene innen få år. Dette ved hjelp av maskinlesing av skannet og håndskrevet tekst, som er i rask fremgang, sa Nygaard, og la til at tellingen er godt kvalitetssikret, da nummerfeilene er rettet opp.

DETALJERT TELLING

Som tilfellet er med de andre eldre folketellingene, inneholder også tellingen fra 1920 opplysninger om alle personer som bodde i Norge på en bestemt dato et bestemt år. Her kan du finne informasjon om alle personene i en husstand og se slektskapsforholdet mellom dem.

1920-tellingen har også flere detaljer enn tidligere tellinger. Den får frem hvem som var til stede i huset ved tellingstidspunkt og gir detaljer om boforhold.

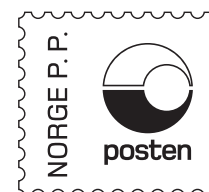
Tellingen er bygd opp på følgende måte: For hvert herred er det en hovedliste med oversikt over tellingskretsene, kretslistor med oversikt over gårdene i kretsen, en hus- og husholdningsliste for hver gård med opplysninger om de enkelte husholdningene på bostedet, og en personseddel for hver person som enten var bosatt der eller var til stede der på tellingstidspunktet 1. desember 1920. I byene er huslistene og husholdningslistene hver for seg. De førstnevnte med opplysninger om bygården som helhet, og de sistnevnte informerer om hver enkelt leilighet og husholdning i gården.

En oversikt viser at sju av ti bodde på bygdene, og at rundt 880 000 drev med jordbruk, mens cirka 760 000 var ansatt i industrien. Tre byer hadde over 50 000 innbyggere, der hovedstaden var klart størst med nær 260 000 innbyggere. 35 personer var over 100 år, mot 1270 i dag, der eldste var 106 år. Ellers var kun 2,7 prosent ikke medlemmer i statskirken, og utvandringen til Amerika var på hell.

Går du inn på våre nettsider og leser denne artikkelen der, vil du få opp en liste med relevante lenker til tellingen – de vil henvise deg til det fylket du ønsker å søke i. Lykke til med søkingen!

KILDER

- Arkivverket. «Folketellingen 1920 – søking og status». 2022.
- Arkivverket. «Nå er folketellingen 1920 tilgjengelig i Digitalarkivet». 2021.
- Lars Nygaard
- Nygaard, L. (2021). «Folketellingen i 1920». *Historikeren*, s. 24–34.
- SSB. «Befolkning». 2022.

Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Slekt og Datas webinarer

Se opptak av våre inspirerende digitale foredrag! Vi har siden mars 2020 holdt over 60 webinarer med ulike temaer, som et alternativ til de fysiske møtene.

Et webinar er et foredrag du kan se på nett, enkelt tilgjengelig på PC, mobil, nettbrett osv. Alle de digitale foredragene ligger alltid tilgjengelig på vår nettside **slektogdata.no**.

Nybegynnertips:

- Tips til deg som er nybegynner
- Kom i gang med slektsforskning
- Gravminnebasen

Digitalarkivet:

- Kildesøk
- Personsøk
- «Nye» døde
- Folketellinger
- Rettsmateriale og tingbøker
- 1920-tellingen
- Søketeget
- Pantebøker og -protokoller

Chris Nyborg:

- Lokalhistoriewiki
- Fra pikenavn til gift
- Søk i Nasjonalbiblioteket
- Slekt, familie og skyld

- Bygdebøker
- Omstreifere i kildene
- Husmenn

Jonny Lyngstad:

- Landskyld, matrikkel og jordeiendom
- Branntakstprotokoller
- Hulmål, vekt og valuta
- Gotisk kurs
- Kilder du ikke visste om
- Kirkebøker og dagregisteret
- Skifter
- Ekstraskatten 1762 og norske soldater i Slesvig-Holstein

DNA:

- Import av DNA-treff inn til Excel
- Matcher for MyHeritage og FTDNA
- GedMatch: Finn ukjent far
- Innføring
- Lær om phasing
- Triangulering
- Identifisering av ukjente matcher

Andre land:

- Slik fant jeg min familie i USA
- USA
- Sverige
- Danmark

Opphavsrett og slektsbøker:

- Opphavsrett for slektsforskere
- Lær å lage slektsbok

Krig og militære:

- Kilder til krigsseilere
- Krigsseilerne og dekorasjoner
- Nordmenn i fangenskap
- Militære ruller
- Dugnad om fangehistorie
- Tvangsevakueringen av nord i 1944

Diverse kilder og temaer:

- Fattigprotokoller
- Skoleprotokoller
- Kilder til slekt i Oslo
- Slektsforskerdagen 2020
- Arbeiderbevegelsens arkiv
- Politivesenets arkiver
- Ugifte mødre og leiermål
- Hanseaterdatabasen
- Stortingsarkivet
- På jakt etter nye kilder om 1814
- Klær tidfester gamle bilder
- FamilySearch

slektogdata.no